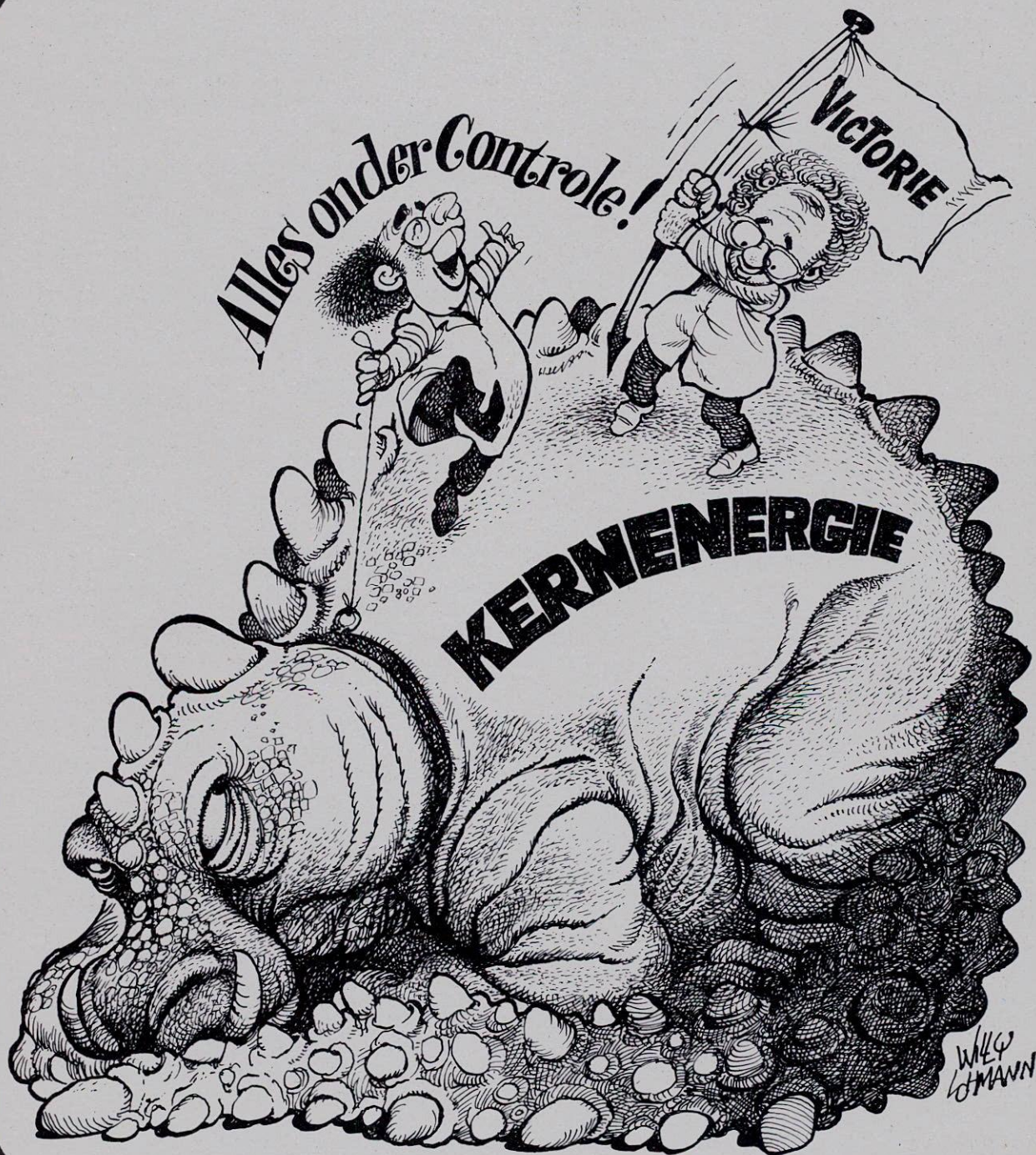

EGO

JANUARI 1982

MAANDBLAD VAN DE HUMANISTISCHE GEESTELIJKE VERZORGING IN DE KRIJGSMACHT

Abonnementsprijs f 12,- per jaar, te storten op postgirorekening 480414 t.n.v. Hoofdraadsman Humanistische Geestelijke Verzorging te Zeist. Militairen ontvangen het blad op aanvraag zonder betaling.

Redactie:

Wim Heij (voorzitter),
Jacques van den Blink (sekretaris),
Frank Spoelstra (eindredacteur),
Klazien van Brandwijk, Hans
Schonk, Joost de Vries.

Adres red. en admin.:

Bureau hoofdraadsman
Coornherthuis, Oranje Nassaulaan
71, 3708 GC Zeist.
Tel. 03404-14436.

Vaste medewerkers:

Seine van de Belt, Bert Brouts,
Adriaan Bijl, Anton Constandse,
Sietse van der Hoek, Erik van der
Hoeven, Ruud Janssen, Jan
Kooijman, Willy Lohmann, Frits
Maas, Leo van Opzeeland, Rien
Robijns, Adriaan Soeterbroek, Jan
Stoof, Jeroen de Valk, Frans
Wermer, Hans van Wissen.

Vormgeving:

Joop van Rossum/Frank Spoelstra

Druk:

Brouwer Offset b.v. Utrecht
Gedrukt op kringlooppapier

Inhoud

De ethicameter geen oplossing (9)	2
De inzetbaarheid van militairen	4
Klassieke grammofoonplaten	6
Gedicht van Remco Campert	7
Gast in EGO : ENFB/Vaste prik	8
Een TS-er in Niger	10
Koot en Bie	12
Geen blad voor de mond (7)	14
Henri Rousseau	17
Popstromingen (2)	20
Boeken/bladen/brochures	22
EGO-puzzel	23

De ethicameter geen oplossing (9)

Je bent vrij, kies zelf.

Sartre

Het geweten van de mens, de wetten en ook de gulden regels voor het handelen van Confucius tot Kant, bleken geen onfeilbare instrumenten om ons te gidsen in de doolhof tussen goed en kwaad. Toch kunnen we ze niet missen bij onze pogingen om de wereld wat leefbaarder te maken. Eén vuistregel wil ik er nog aan toevoegen, die vooral in humanistische kring nogal opgang heeft gemaakt, namelijk die van prof. Heymans, in het begin van deze eeuw hoogleraar in Groningen. Hij zei: „Behandel zaken en mensen niet naar het enge standpunt van Uw subjectieve waardering, maar naar de objectieve waarde, die mensen en dingen hebben.” Jawel, maar wat is de maatstaf, waarmee ik die objectieve waarde kan bepalen? Ik zou er wel een naam voor weten; de ethicameter, maar het ding zelf moet nog worden uitgevonden.

Meters

Nog niet zo heel lang geleden had men dezelfde problemen met het bepalen van lengte (liniaire grootheden). Men deed dat op z'n gevoel of behielp zich met duimen, voeten, armlengten en schreden. Maar iedereen weet: Er zijn brede en smalle duimen, grote en kleine voeten. In Nederland waren Amsterdamse, Dordse en Haarlemmer voeten in gebruik. Een hele toer was om de één in de ander om te rekenen. Napoleon heeft daar indertijd een eind aan gemaakt. Hij nam heel eenvoudig het 1/40.000.000e deel van de aardomtrek gemeten over de polen. Die afstand werd met twee krasjes aangegeven op een platinastaaf. Dat is de eenheid van lengte, onze meter. Later bleek die aardomtrek niet helemaal precies gemeten te zijn, maar wat doet er dat toe. Het belangrijkste is dat die afstand tussen die twee krasjes door iedereen erkend wordt.

Warmte en koude van bijv. water kun je ook met de hand voelen. Maar het maakt een heel verschil of je dat doet met koude of warme handen. Gelukkig hebben we daarvoor nu ook een instrument, dat de temperatuur objectief aangeeft in graden Celsius. Wat moeilijker ligt het met de waarde van dingen, van potloden, schrijfmachines, auto's en huizen. Maar wij hebben onze gulden, als eenheid van waarde. Iets verderop hebben ze de Duitse mark of de Belgische frank. Dat lijkt nog op het niveau te liggen van de duimen en voeten. Hoe dat komt, waarom we nog geen internationale munt hebben zal ik hier niet uitleggen, maar dat heeft te maken met de rijkdom van een land. In ieder geval kunnen munten tegen elkaar ingewisseld worden.

Zoiets zouden we dus ook moeten hebben om de objectieve waarde van menselijke daden, handelingen, keuzen en beslissingen te bepalen op een

schaal van het best - beter - goed - slecht - slechter - het slechtst. Moeilijk? Ja, natuurlijk, maar moeilijkheden zijn er om overwonnen te worden. En we kunnen tegenwoordig heel veel. Ik denk aan een computersysteem met een groot aantal chips, achter, boven en naast elkaar geschakeld met een geweldig geheugen. Dan moet dat toch te doen zijn. Onze meningsverschillen over allerlei zaken zouden we dan voor kunnen leggen aan dat ding, de **ethicameter**. Het zou de oplossing zijn voor alle problemen in de wereld. De droom van een eeuwige vrede binnen handbereik, in de mensen een welbehagen. Kerstmis komt in zicht, terwijl ik dit schrijf. Of, toch maar liever niet? Dan was er niets meer te kiezen en te beslissen en zouden we geheel onderworpen zijn aan de macht van het **ding**. Nee, die absolute gehoorzaamheid aan dat **ding** lokt me niet.

Een verhaal van Sartre

De Franse filosoof en romanschrijver Jean Paul Sartre vertelt in zijn boekje „L'existentialisme est un Humanisme” van een jonge man, een leerling van hem, die in de oorlogsjaren bij hem kwam om raad te vragen voor een heel moeilijk probleem. „Ik woon bij mijn moeder thuis, vertelde die leerling. Mijn vader leeft nog wel maar is weggegaan. Hij heeft gecolaboreerd met de Duitsers. Mijn oudste broer is dood, gevallen tijdens het Duitse offensief van 1940.” Zijn moeder leefde nog alleen door en voor hem. Zij was geestelijk totaal verlamd door het verraad van de vader en de dood van haar oudste zoon. Hij voelde zich verplicht zijn broer te wreken en te vechten voor Frankrijk en wilde zich aansluiten bij de Vrije Franse Troepen in Engeland. Dat zou echter betekenen, dat hij zijn moeder onder deze omstandigheden in de steek moest laten. Hij was zich terdege bewust, dat zijn vertrek en mis-

EGO: lastpost

schien zijn dood haar wanhopig zouden maken. Ook, dat een eventuele vlucht uit Frankrijk kon eindigen in een Spaans gevangenkamp of achter een bureautafel in Algiers of Engeland om schrijfwerk te doen, wat niet zijn bedoeling was.

Hij moest kiezen tussen twee heel verschillende taken. Aan de ene kant een daad van persoonlijke toewijding, konkreet, dichtbij, gericht op één persoon; aan de andere kant een veel grotere daad misschien, in ieder geval gericht op een veel groter geheel, de nationale gemeenschap, maar ook vager en veel onzekerder wat betreft de uitkomst. Welke vuistregels kon hij hier toepassen? De Christelijke leer zegt: „Heb Uw naaste lief”. Maar wie is in dit geval zijn naaste? Zijn moeder, of al die anderen, die streden voor de vrijheid van Frankrijk.

Kant zei: „Behandel een ander nooit alleen als middel, maar ook altijd als doel”.

Als hij bij zijn moeder bleef, beschouwde hij haar als doel, maar al die anderen als middel. Als hij weging, was het omgekeerd. Als de waarden te vaag zijn voor een speciaal geval als dit, zei de jonge man, dan moet je op je gevoel vertrouwen. Maar weer, hoe bepaal je de kracht van een gevoel? Hij kon zeggen: Ik houd zoveel van mijn moeder, dat alle andere dingen daarvoor moeten wijken; maar ook: ik houd heel veel van mijn moeder, maar er zijn dingen in de wereld, die nog belangrijker zijn.

De kracht van een gevoel kan alleen aangegeven worden door een daad te stellen, in dit geval door te blijven of weg te gaan. Iemand om raad vragen helpt ook niet. Hij kon, zegt Sartre, naar een priester gaan, maar daarvan zijn twee soorten, de priesters die samenwerken met de Duitsers en de priesters, die meewerken in het verzet. In beide gevallen betekende het, dat hij zijn keus in feite al bepaald had.

Hij wist ook, dat Sartre maar één ding tegen hem zou kunnen zeggen: **ij bent vrij, kies!** Door te kiezen bepaal je de waarde van iets. Door te kiezen, kies je, wie je bent.

Geweten, vrijheid en grenzen

In een geval als dit helpen geen vuistregels, geboden of wetten. Het gevoel alleen is geen waarborg voor een juiste beslissing. Het verstand alleen trouwens ook niet. Zulke beslissingen zijn geheel persoonlijk en moeten genomen worden met de inschakeling van de gehele persoonlijkheid, met alles wat motiverende kracht heeft, zegt prof. Kohnstamm in zijn „Persoonlijkheid in Wording”.

Het tegenovergestelde is een kortsluitingshandeling, in paniek, in drift, uit angst, uit wraak- of hebzucht, uit jaloezie of iets anders, waardoor een mens gedreven kan

worden. De rest van de persoonlijkheid is dan uitgeschakeld, speciaal de redelijkheid, zodat zo'n handeling in de regel gevolgd wordt door spijt.

Bij de gewetensbeslissing wordt alles nauwkeurig tegen elkaar afgewogen, zonder dat we de zwaarte van ieder motief verstandelijk kunnen beredeneren. Net zo min kunnen we zeggen, waarom tenslotte voor ons de weegschaal naar de éne of de andere kant doorslaat. Maar voor die beslis-

Jean Paul Sartre, 1905-1980

sing staat men, men kan er zich niet aan onttrekken, zonder zichzelf te verloochenen.

Tekenend is in dit verband de uitspraak van Maarten Luther, toen hij voor Karel stond: „Hier sta ik. Ik kan niet anders. God helpe mij!” Dat laatste zouden humanisten weglaten, maar dat „Ik kan niet anders” wordt ook door humanisten ervaren als een uiting van de hoogste vorm van vrijheid: de gewetensvrijheid.

Is er een grens voor de vrijheid? Natuurlijk, we hebben niet de vrijheid om het onmogelijke te doen, maar dat is een verschuifbare grens. Wat nu nog onmogelijk is, wordt morgen misschien mogelijk. Daar zijn we voortdurend mee bezig.

Maar er is ook een principiële grens, namelijk daar, waar mijn vrijheid raakt aan die van de ander.

Wie zijn vrijheid gebruikt, misbruikt om zich meester te maken van de vrijheid van de ander en die te vernietigen, doet kwaad. Daarom is doden een misdaad, maar ook dictatuur, slavernij, kolonialisme, onder-

drukking, uitbuiting, discriminatie in welke vorm ook.

De geschiedenis is er helaas vol van. De vrijheid is maar een heel teer kasplantje, dat voortdurend in gevaar is en daarom altijd beschermd moet worden in een wereld, waar zoveel mensen met zulke verschillende naturen, karakters, humeuren, hartstochten, wensen, belangen, driften en geloven met elkaar moeten verkeren.

Daarom is de wegen- en verkeerswet misschien een bruikbaar model.

Verkeerswet als voorbeeld

Iedereen is vrij om gebruik te maken van de wegen. Je mag naar Roodeschool, Eijsden en Retranchement om maar een paar uitersten te noemen. Niemand zal je iets in de weg leggen. Echter op één voorwaarde, dat je de vrijheid van het verkeer niet zonder noodzaak hindert.

Die voorwaarde maakt nu juist het verschil uit met de vrijheid van de jungle, waar het onbeperkte recht van de sterkste geldt en waar de sterken zich meester maken van de vrijheid van de zwakkeren. Toch is het een moeilijke zaak met zovelen tegelijk op de weg. Zonder verdere regels zou het niet gaan. We moeten afspraken maken, waar iedereen zich aan houden moet, op straffe van. Ten eerste: allemaal rechts houden. Links zou even goed gaan, dat zie je aan Engeland, de zaak is hier alleen, dat niet de een links en de ander rechts gaat rijden, want dat kost mensenlevens.

De grootste moeilijkheden zijn te verwachten op de kruispunten. Vroeger nam men daar de hoed af en zei beleefd: „Na U”, waarop de ander zei: „Nee het zou mij niet passen, gaat U voor.” Dat zou nu niet meer kunnen. Wat een opstoppen. Daardoor zou je de vrijheid van het verkeer hinderen en belemmeren. Vandaar de voorrangsregels.

Op het grote verkeersplein van de samenleving van mensen, groepen, staten en volken kunnen we niet zonder afspraken en regels. Daarom zijn wetten noodzakelijk. En de naleving ervan moet desnoods met sancties (straffen) worden afgedwongen, anders zouden we in de jungle-vrijheid terugvallen.

Maar tegelijk moeten we ons wel bewust zijn, dat wetten niet voor de eeuwigheid zijn gemaakt, maar een thermometer zijn voor het beschavingspeil binnen een cultuur. Ze moeten daarom voortdurend door ons allen becritiseerd en bijgesteld worden, door ze te toetsen aan de norm van de vrijheid.

Zijn ze dienstbaar aan de vrijheid van een zo groot mogelijk aantal, of geven ze aan enkelen het recht om anderen vogelvrij te maken. Dat is een kwestie van politiek en daar moeten we het dus een volgende keer nog over hebben.

De inzetbaarheid van militairen

Artikel 33 van de Dienstplichtwet: een zinloze wetswijziging

Al meer dan een jaar geleden, op 8 december 1980, heeft de regering een wetsvoorstel ingediend bij de Tweede Kamer om art. 33 van de Dienstplichtwet te wijzigen. In dit artikel wordt bepaald wanneer en onder welke omstandigheden dienstplichtigen voor het verrichten van militaire en andere taken naar het buitenland mogen worden gezonden.

De huidige regeling zit eigenlijk nogal raar in elkaar. Om te beginnen is nergens precies vastgelegd wat nu de taken van het leger zijn en welke taken de dienstplichtigen daarin moeten vervullen.

Volgens art. 194 van de Grondwet is iedere Nederlander die daartoe in staat is, verplicht om mee te werken bij de handhaving van de onafhankelijkheid van het Koninkrijk en de verdediging van het grondgebied. Het volgende artikel, 195, bepaalt daarna dat er een krijgsmacht is, die bestaat uit vrijwillig dienenden en dienstplichtigen en die krijgsmacht heeft tot taak de bescherming van de belangen van de Staat.

Uit vorige eeuw

Nu zijn de staatsrechtgeleerden het er wel over eens, dat de „bescherming van de belangen van de Staat” meer omvat dan alleen de „handhaving van de onafhankelijkheid” en de „verdediging van het grondgebied”, maar hoeveel meer, daarover is men het niet eens.

Daarbij komt dat de grondwetsartikelen uit de tweede helft van de vorige eeuw stammen, en in die tijd zag de wereld er heel anders uit dan tegenwoordig. Van blokvorming tussen oost en west was geen sprake. Verdedigingsorganisaties als NATO en Warschau-pakt bestonden niet en Nederland voerde een politiek van neutraliteit.

De enige belangen waar men zich verder bezorgd over maakte waren de economische belangen in Nederlands-Indië, in de West en de belangen van de koopvaardijvloot.

Dienstplicht

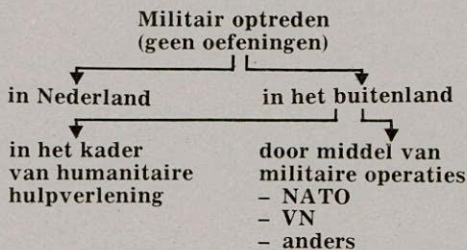
Sinds de dienstplicht in Nederland werd ingevoerd, is algemeen aanvaard dat het leger het land moet verdedigen. Voorzover in de vorige eeuw kon worden overzien, betekende dit dat het (land-)leger behalve in tijd van oorlog nooit buiten Nederland zou kunnen worden ingezet, eenvoudig omdat het daar niets te zoeken had. Men vond het niet acceptabel dat dienstplichtigen ook voor de bescherming van economische belangen zouden kunnen worden ingezet.

De bescherming van de koloniën en de koopvaardijvloot was toevertrouwd aan het KNIL-leger, en aan de marine. Dienstplichtigen behoefden zich hiervoor niet in te laten zetten en daarom bepaalde de Grondwet aanvankelijk dat dienstplichtigen nooit buiten Europa ingezet zouden kunnen worden. Later

kwam die mogelijkheid er wel, maar dan alleen met instemming van betrokkenen.

Veranderde wereld

Inmiddels is de wereld veranderd en is het besef doorgebroken, dat een leger niet alleen gebruikt kan worden voor de verdediging tegen vijanden van buiten, maar ook kan worden ingezet voor een groot aantal andere zaken. Een schema van militair optreden door de krijgsmacht (dus geen oefeningen) zou er als volgt uit kunnen zien:

Nederland

Omdat het hier gaat over artikel 33 van de Dienstplichtwet, zal ik niet uitvoerig ingaan op de problemen die verband houden met het inzetten van het leger in het binnenland, hoewel dat op zichzelf best een zaak is om in de gaten te houden.

In de vijftiger en zestiger jaren werd het leger in Nederland vrijwel uitsluitend voor hulpverlening gebruikt bij grotere (watersnood Zeeland) en kleinere rampen (oogsthulp). De laatste jaren echter ook bij andere acties. Aanvankelijk alleen bij „sympathiek” liggende acties, zoals bij de beëindiging van de gijzelingsactie in de Scheveningse gevangenis, maar de laatste tijd ook bij andere operaties, zoals de ontruiming van gekraakte huizen.

De Dienstplichtigen zijn daarbij nog niet in de eerste linies opgesteld,

maar hebben al wel hand- en spandiensten verricht.

Een ander voorbeeld van hulpverlening waarbij een vraagteken moet worden geplaatst, is de „bijstand” van de Koninklijke Marechaussee aan de plaatselijke politiekorpsen, die hier en daar een permanent karakter heeft gekregen.

Buitenland

Hulpverlening in het buitenland in de zin van humanitaire steunverlening zal over het algemeen niet op al te grote moeilijkheden stuiten. Men gaat altijd op verzoek van de plaatselijke autoriteiten, bijzondere risico's zijn er voor de betrokken militairen niet aan verbonden en de militairen zelf zien zo'n hulpverleningsactie over het algemeen ook wel zitten. Aan vrijwilligers is dan ook geen gebrek. Het is de vraag of strikt genomen een dergelijke hulpverlening in overeenstemming is met de grondwettelijke bepalingen en daarom is het onzeker of je dienstplichtigen ook zou mogen dwingen met zo'n hulpactie mee te gaan, wanneer er eens onvoldoende vrijwilligers zouden zijn.

Verplichte uitzending

Veel sterker speelt de kwestie van het verplicht uitzenden wanneer het gaat om het uitzenden van militairen naar het buitenland voor een militaire operatie. Het is duidelijk dat het inzetten van militairen in dat geval grote risico's met zich kan meebrengen voor degenen die bij zo'n actie worden ingezet.

De huidige wettelijke regeling komt er praktisch op neer, dat dienstplichtigen over de hele wereld zonder meer kunnen worden ingezet voor alle taken waarvan de regering vindt dat ze van (enig) belang voor Nederland zijn. In sommige gevallen is het nodig dat het leger via een Koninklijk Besluit wordt ingezet, maar zo'n besluit is eenvoudig en snel tot stand te brengen, zodat daar geen waarborgen vanuit gaan.

De nu voorgestelde regeling verbetert aan die situatie eigenlijk weinig of niets. Praktisch gesproken verandert er niet veel. Nog steeds geeft de wet geen enkele omschrijving van de taken waarvoor leger en dienstplichtigen kunnen worden ingezet, zodat de regering de vrije hand heeft behouden.

als theoretische verbetering zou ge-
ien kunnen worden, dat de nieuwe
egeling ingaat bij overschrijding van
de landsgrenzen en niet pas wanneer
het leger buiten Europa komt. Bo-
vendien heeft de Tweede Kamer tien
dagen de tijd om over een voorge-
nommen legerinzet te debatteren,
wanneer het gaat om een uitzending

in het kader van de Verenigde Na-
ties. De Kamer zal echter niet snel de
regering voor het aangezicht van de
wereld onderuit halen door bezwaar
te maken en het verleden leert bo-
vendien, dat bij discussies over het
al dan niet inzetten van de krijgs-
macht de belangen van de dienst-
plichtigen niet aan bod komen.

Een bezwaar tegen de voorgestelde
regeling is, dat bij het inzetten van
het leger buiten VN-verband hele-
maal geen beperkingen meer zijn. Zo
zou, om een voorbeeld te geven, de
regering zonder iemand tevoren
daarin te kennen, kunnen besluiten
militaire bijstand te verlenen aan de
Republiek Suriname, wanneer deze
zou worden aangevallen door een
buurland, met als enige overweging
dat er Nederlandse economische
belangen in Suriname zijn.

Artikel 33 luidt thans als volgt:

1. De dienstplichtigen kunnen worden bestemd voor diensten buiten Europa:
 - a. in geval zij daartoe hun toestemming hebben gegeven;
 - b. in geval van oorlog of oorlogsgevaar;
 - c. in geval van andere buitengewone omstandigheden op door Ons te verlenen machtiging;
 - d. in gewone tijden, indien te verwachten is, dat de voor hen bepaalde oefeningstijd daardoor niet zal worden overschreden.
2. Ingeval het onvoorziene omstandigheden – niet inbegrepen de ge-
vallen, bedoeld in het eerste lid onder b en c – verhinderen, dat
dienstplichtigen, die in gewone tijden voor diensten buitenslands in
Europa of krachtens het bepaalde in het eerste lid onder d voor dien-
sten buiten Europa zijn bestemd, vóór het einde van de voor hen be-
paalde oefeningstijd in Nederland terugkeren, kan hun verblijf in
werkelijke dienst, zonder hun toestemming, met niet meer dan vier
maanden worden verlengd.
3. Zolang de dienstplichtigen tussen de keerkringen dienen, genieten
zij verhoogde militaire inkomsten.

De regering stelt nu voor, deze bepaling te vervangen door de vol- gende:

1. Dienstplichtigen kunnen worden bestemd voor het vervullen van
werkelijke dienst buiten Nederland.
2. a. Een bestemming als bedoeld in het eerste lid ten behoeve van de
handhaving of het herstel van de internationale vrede en veiligheid in
het kader van de Verenigde Naties geschiedt met instemming van de
betrokken dienstplichtige dan wel krachtens een door Ons daartoe
verleende machtiging. Het besluit waarbij deze machtiging wordt
verleend, wordt aan beide Kamers der Staten-Generaal overgelegd en
treedt niet eerder in werking dan met ingang van de dag na die waar-
op 10 dagen na die overlegging zijn verstreken.
- b. Indien dwingende omstandigheden daartoe aanleiding geven, treedt
het besluit met onmiddellijke ingang in werking. In dat geval wordt
het besluit onverwijld ter kennis van beide Kamers der Staten-Gene-
raal gebracht.

Praktisch zonder betekenis

Het hele wetsvoorstel heeft daarom
geen werkelijke betekenis. In de
praktijk verandert er niet veel. Waar
de dienstplichtigen behoefte aan
hebben wordt niet geregeld, namelijk
een betere omschrijving van datgene,
waarvoor zij (in het buitenland) kun-
nen worden ingezet. En het Neder-
landse volk heeft er evenmin veel
aan, omdat de regering alle vrijheid
behoudt om het leger in te zetten.

**Het parlement zou het voorstel zo
moeten aanpassen, dat voor ieder
inzetten van het leger buiten Neder-
land tevoren parlementaire toe-
stemming moet worden verleend.
Alleen op die manier kan er sprake
zijn van een democratische controle
op het leger.**

Mr. C. Sjenitzer

*oost-west: onder m'n huis
best*

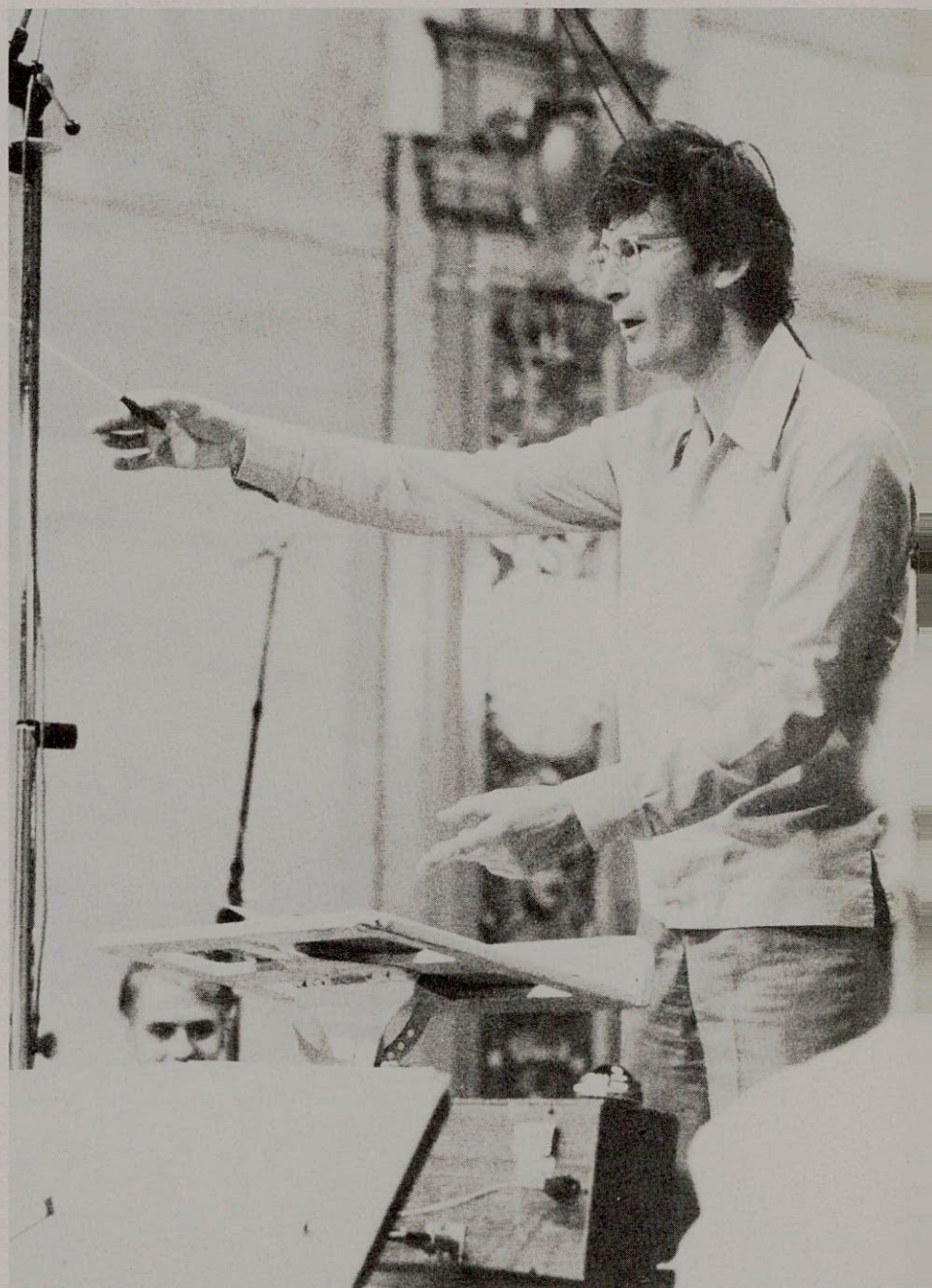
Klassieke grammfoonplaten

**F. J. Haydn,
6 orgelconcerten, Ton Koopman
orgel met het Amsterdams Barok
Orkest o.l.v. de solist.
Philips - 6 769 065 (2).**

Piano-, klavecimbel- of orgelconcerten? Terug gaan in de tijd en kijken of het allemaal wel precies klopt. Door Haydn zelf was het concert nr. 1 (H. XVIII) geschreven als klavecimbel-concert, echter een potlood-aantekening in de partituur geeft aan „concerto p. l'organo". Enfin, zoek zo iets maar eens precies uit. Kennelijk gold in die tijd, zo iets als, ook (!...) kijken naar de instrumenten die al dan niet toevallig voorhanden waren. Historisch juist, belangrijker nog de vraag of muziek na al dat analyserend terugkijken ook in de uitvoering nog muziek kan blijven. Fijne concertjes, waarin door het orkest en de solist inspirerend, spontaan en muzikaal wordt gemusiceerd. Gelukkig, stilistisch en tóch ook nog muziek gebleven.

**J. S. Bach, Motetten,
solisten, Monteverdi Choir & de
English Baroque Soloists o.l.v.
John Eliot Gardiner.
Erato - STU 71337 (2).**

Taal is beperkt..., ook mijn taal is te beperkt, om te zeggen hoe mooi ik deze muziek vind. Citaat van een niet-tijdgenoot van Bach; „van deze man kan ik nog veel leren". Dat zei Mozart over het Motet „Singet dem Herrn ein neues Lied". Het Monteverdi choir onder de stuwende leiding van John Eliot Gardiner, o.a. in het genoemde motet, alles tussen krachtig en ingetogen in..., maar vooral héél intens en daarmee is lán g

Dirigent Johan Eliot Gardiner.

niet alles gezegd. Muziek laat zich immers niet in taal vangen.

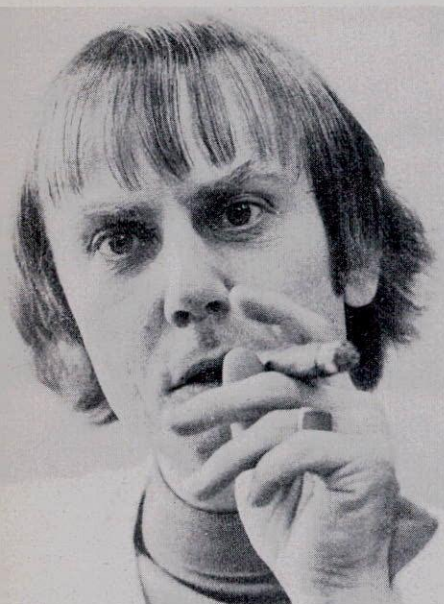
Naïs, een (vroeg) opera voor de vrede. Versailles, kunstzinnig en kunstminnende Louis XV, z'n vredesgezindheid recht evenredig met het in stand houden van koninklijke pracht en praal. Oorlog met Oostenrijk (1740-'48). Hoezo vrede? Dat begrepen de Fransen ook niet helemaal...

Goed, Naïs is een sprookje, Griekse mythologie, daar hou ik het maar op. Rest nog de muzikale schoonheid

**J. P. Rameau, Naïs,
solisten, English Bach festival
singers & Baroque Orchestra o.l.v.
Nicolas McGegan.
Erato - STU - 71439 (2).**

van het werk!
Weer authentieke instrumenten met

vrede: strijd om het bestaan

rganist Ewald Kooiman

un immer prachtige boventoonrijke
lank. Naïfs een bijzonder dynamisch
eheel, schitterend gezongen en be-
leleid, wat de muziek betreft zonder
raagtekens op twee gaaf geperste
laten.

**Nederlandse Romantiek en Duitse
Rococo, Ewald Kooiman, orgel
KMK - 1981 (2).**

Nederlandse en Duitse orgelmuziek
it het begin van deze eeuw. Te snel
ergeten muziek waarvoor nog me-
igéén wat geringschattend z'n
chouders ophaalt. Onterecht, maar
ie kan het beter vertellen dan de
rganist zelf (hiervoor verwijs ik
raag naar de hoestekst). Zelf vind ik
et een erg smaakvol geheel, prach-
g gespeeld én ook in programma-
sch opzicht uitnodigend om zo'n
leine 90 minuten (vier plaatkanten)
an-een-stuk-door te beluisteren. Het
ätz-orgel van de Utrechtse Dom is
ij uitstek geschikt voor de gespeel-
e werken. Met behoud van homo-
eniteit is de opnameklank ruimte-
jk en helder te noemen. Méér dan
leen als historisch document aan-
evolen.

Ruud Janssen

REMCO CAMPERT

schreef de zoon van Kees van Kooten (van Koot & Bie) toen deze werd geboren, de vol-
gende bemoedigende brief:

Beste Kasper,

*nu je je eerste levensjaar ingaat, kan wat
goede raad van je oude, maar vooral
wijze vriend Remco geen kwaad.*

7 dingen waar je voor moet oppassen:

*één: mensen die natte zoenen geven
twee: jusvlekken op je nieuwe pak
drie: loslopende wilde dieren
vier: een sneeuwbal in je klomp
vijf: onbekende meneren die snoep onder de f 25,- geven
zes: meisjes die naar je toekomen, vlak voor je gaan staan en zeggen:
„dag, ik ben Daphne . . .”
zeven: vallend gesteente*

7 dingen waar je achteloos aan voorbij moet gaan:

*één: rare gewoontes van je vader of je moeder (zelf uitzoeken welke)
twee: politie-agenten die u tutoyeren
drie: als je een spelletje verliest
vier: als ze je in het café vragen of ze soms een dassie van je aanhebben
vijf: als je je ongelukkig voelt, maar je weet niet waarom
zes: geen geld
zeven: als de warme douche opeens koud wordt*

7 dingen waarvan het verstandig zou zijn als je ze liefhad:

*één: mensen
twee: dieren
drie: planten
vier: boeken
vijf: als het héél stil is
zes: als het héél lekker is
zeven: als het héél lief is*

Dag, verder red je jezelf wel, hè?

WORD ABONNEE

Als je de dienst gaat verlaten,
Dan ben je waarschijnlijk wel
blij,
Maar houd één ding goed in de
gaten:
Er is dan geen EGO meer bij.

Wie zich nu abonneert, krijgt
nog enkele jaarboekjes als wel-
komstgeschenk. Stort f 12 op
postgiro 480414 van Hoofd-
raadsman Hum. G.V. te Zeist,
onder vermelding van „nieuwe
abonnee”.

EGO OOK NA JE DIENSTTIJD

*als Reagan en Breznjew nu
eens gelijk overstaken*

Ook nog fietsen in Nederland

Van oudsher is de fiets een belangrijk vervoermiddel geweest in Nederland. Sinds de eerste wereldoorlog hebben bijna alle Nederlanders een fiets en gebruiken hem ook regelmatig. Vooral vóór 1940 waren onafzienbare rijen fietsers een bekend verschijnsel op de weg. Met name in de spitsuren, wanneer men naar het werk ging.

De vijftiger jaren brachten een grote verandering. Meegestuwd in „de vaart der volkeren” begon ook in Nederland de opkomst van de partikuliere (luxe) auto. Het beleid van de overheid werd daarbij aangepast. In de zestiger jaren had Nederland een uitstekend net van kruisingsvrije auto-wegen die de belangrijkste steden met elkaar verbond. Het openbaar vervoer, dat al in de crisisjaren de eerste veren moest laten, kwam verder in het vergeetboek en aan de fiets werd geen aandacht meer geschonken.

3 miljoen auto's, 10 miljoen fietsen

De planologen maakten een grote fout: het blijkt dat lang niet iedere Nederlander over een auto kan of wil beschikken. In 1978 had ongeveer 1/3 van alle Nederlandse huishoudens géén auto, terwijl slechts 10% twee of meer auto's tot hun beschikking had. Vooral de laagstbetaalden, de ouderen en de jongeren (scholieren) bezitten geen auto, terwijl vele vrouwen niet over een auto kunnen beschikken omdat hun man ermee weg is. Op de 14 miljoen Nederlanders zijn er rond de 3 miljoen personenauto's, terwijl er ruim 10 miljoen fietsen zijn. Het overgrote deel van de Nederlanders blijft dus hoofdzakelijk aangewezen op het openbaar vervoer en de fiets (en de benenwagen) om zich te kunnen verplaatsen.

Ondanks het ambitieuze wegenbouwprogramma kon de overheid het tempo niet bijhouden, waarmee het autobezit groeide. Het werd steeds drukker op de wegen in de stad en op de buitenwegen. De verkeersonveiligheid nam toe, de hindernissen voor de fietsers en voor het openbaar vervoer evenzo. En dat bracht steeds meer mensen ertoe toch maar van de fiets op de auto over te stappen. Met als resultaat een vicieuze cirkel. Want in de rijkere wijken bezitten gezinnen vaak twee auto's. Moeders (meestal) brengen daar hun kinderen met de auto naar school, omdat het zo onveilig op straat is vanwege... al die moeders, die hun kinderen met de auto naar school brengen.

In de jaren zestig bleek duidelijk hoe diep het autosysteem ging ingrijpen in de samenleving. Gestaag werden alle plannen – geënt op een algemeen autobezit – uitgevoerd. De bewoners van de saneringswijken, de eerst gedupeerden van het autovriendelijk beleid, kwamen echter in opstand. Tegelijkertijd kwam de natuur- en milieubeweging in verzet tegen het

aantal snelwegen, dat waardevolle natuurgebieden zou doorsnijden en tegen het plannen van nieuwe woon-gebieden in de vrije natuur. Hun alternatieven waren: bevordering van het openbaar vervoer en het bouwen van nieuwe woningen in en bij de bestaande steden.

Maatregelen nodig

Momenteel is de fiets opnieuw erkend als een belangrijk vervoermiddel, vooral voor de korte afstand. In de officiële nota's van de regering en van de plaatselijke overheden komen we telkens weer aardige berichten over het fietsen tegen. Maar tussen woord en daad gaapt een grote kloof. Want in de praktijk betekent „bevordering van het openbaar vervoer en de fiets” vaak, dat er tegen ruimte voor het autoverkeer gekozen moet worden. Immers de aanleg van fietspaden kan vaak alleen plaats vinden

door de ruimte voor de auto te verkleinen. Naast het indammen van het autoverkeer moeten er ook positieve maatregelen voor de fiets worden genomen. Allereerst zullen het openbaar vervoer en de fiets veel beter op elkaar moeten worden afgestemd. Vervolgens zal een fiets-knelpuntenbeleid opgezet moeten worden. Vooral in de steden zijn er in de loop der jaren zoveel kleine (nou ja) hindernissen voor het fietsverkeer opgeworpen, dat het fietsen steeds gevaarlijker en onaangenaam is geworden. Verkeerslichten, fout geparkeerde auto's, éénrichtingverkeer, het zijn allemaal hinderpalen en dwingen de fietsers tot omrijden.

landelijk sekretariaat:
havenstraat 13,
3441 BH woerden.
postbus 2150,
3440 DD woerden.
tel. 03480-16250,
giro 30255.

Fietsenstalling...?

Groeiend autobezit

Vat is, wat doet de ENFB?

De Echte Nederlandse Fietzersbond heeft bij zijn oprichting „Eerste, Enige, Echte Nederlandse Wielrijdersbond”. Op 18 oktober 1975 werd de bond opgericht als een bundeling van plaatselijke verkeersgroepen, die zich in hun gemeenten bezig hielden met het bevorderen van het fietsverkeer en het openbaar vervoer en met het terugdringen van de rol van de auto.

Er bleek bij vele plaatselijke groepen een behoefte te bestaan hun strijd ter verdediging van de belangen van de fietsers op landelijk nivo te bundelen. De plaatselijke afdelingen van de ENFB hebben een zeer grote zelfstandigheid. De landelijke organisatie is een overkoepeling van plaatselijke actieve groepen. Op dit moment zijn er ongeveer een vijftigtal afdelingen. Sommige daarvan beperken zich tot één gemeente, andere beslaan meerdere gemeenten. Door middel van akties, nota's en contacten met het gemeentebestuur en ambtenaren proberen ze vooral plaatselijk de situatie voor de fietsers te verbeteren.

De landelijke organisatie richt zich op het totale verkeers- en vervoerbeleid. Er is bijvoorbeeld een studie gemaakt van de manier waarop mensen gaan winkelen. Aan de hand van cijfermateriaal konden we aantonen, dat er meer mensen met de fiets naar een winkelcentrum of een winkelstraat gaan dan per auto. Een brochure hieromtrent verscheen onder de naam „boodschappen doen”. Het voornemen van de regering om bij de stations van de voorsteden Park and Ride-voorzieningen aan te brengen voor de automobilisten, die met de auto naar het station willen rijden, bestuderen we kritisch. Immers wanneer grote autostromen in de spitsuren naar de stations worden gelokt, wordt het station voor fiet-

sers (nog) moeilijker bereikbaar. En waarom zo'n Park and Ride plaats gratis is en de fietsenstalling niet, is ons een raadsel.

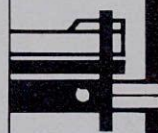
Ook bekijken we de ongelijke vervoersmogelijkheden van de verschillende sociale groepen. Is de automobilist sterk in het voordeel vergeleken met degenen, die alleen van de fiets en het openbaar vervoer gebruik (kunnen) maken? Natuurlijk heeft het ook onze aandacht hoe het huidige verkeerssysteem minder afhankelijk gemaakt kan worden van de olie.

Koördinerend treedt het landelijk bestuur op in een aktie, die door verschillende verkeersgroeperingen wordt gevoerd om binnen de woonbuurten de maximum-snelheid van 50 km per uur te verlagen. Het stimuleert afdelingen om zelf activiteiten te ondernemen om deze gedachten, zowel bij de verschillende overheden als bij de bewoners, naar voren te brengen.

Uit deze opsomming moge blijken, dat de ENFB zich nauwelijks bekommert om het rekreatief of sportief fietsen. We organiseren geen trips of wedstrijden. Er zijn in Nederland een aantal organisaties, die zich vooral met deze aspecten van het fietsen bezig houden. Onze doelstelling is zeer uitdrukkelijk om het dagelijks fietsgebruik te stimuleren door te streven naar vermindering van gevaarlijke situaties en vermindering van het aantal hindernissen, dat een fietser onderweg tegen komt.

Jos Vernooij
(voorzitter ENFB)

vaste prik

EGO kan een steek laten vallen

oorlog: mensenoffer

vredesbespreking: geen taal-
maar spraakprobleem

conventionele wapens: wat
een vondst

polemoloog: menselijke
aardbevingskundige

fuikboot

een hogere beschaving elders
in de ruimte, ik moet er niet
aan denken

Reagan: oratio pro rodeo

welzijnswerker: standenstoker

waak ik of waak jij

vredesduif met takje napalm

raketten: to the point – of no
return

is een leger eigenlijk repre-
sentatief

president: kostwinner

meer en meer russische en
amerikaanse soldaten hebben
dezelfde bloedgroep

waarom vechten Reagan,
Haig, Breznev en Gromyko 't
niet samen uit – in de Grand
Canyon bijvoorbeeld

eerst wisten we niet beter –
maar nu toch wel

soldaat: intelligentiemaat

stratego ergo sum

russische roulette: 7 raket-
ten op Nederland en één
doet het

Een TS-er in Niger

Na 5 jaar in militaire dienst gezeten te hebben als Technisch Specialist ben ik begin 1981 als ontwikkelingswerker (leraar autotechniek) naar Niger vertrokken. Daarvoor heb ik eerst een cursus Frans van 5 weken gevolgd in Amsterdam, daarna 2 weken acculturatiecursus in Soesterberg; Een week vakantie en vervolgens nog eens 6 weken Frans in Bobo Dioulasso. Dat ligt in Opper Volta, en de landing op het vliegveld van Ouagadougou was tevens mijn eerste contact met Afrika.

Precies omschrijven wat mijn redenen waren om als ontwikkelingswerker uitgezonden te worden kan ik niet, wel zijn ze in de loop van deze 9 maanden verschillende keren veranderd. Het blijft heel ruim schommelen tussen arme negertjes helpen en mezelf hier een zo goed mogelijke tijd bezorgen. Er zijn mensen die beweren, dat je je helemaal in de Nigeraanse gemeenschap zou moeten integreren, maar dat vind ik te ver gaan. Je komt hier aan met je blanke gezicht, je blanke opleiding, je hele blanke achtergrond, men kan dan niet van je verlangen dat je dat allemaal laat vallen, in een banco hutje gaat zitten en toch optimaal werk aflevert. Natuurlijk hoef je ook niet in het andere uiterste te vallen, zoals enkele Fransen hier, die elke maand een voedselpakket over laten komen

uit Frankrijk (Niger was vroeger een Franse kolonie).

Vreemd begin

In mijn taakomschrijving stond dat ik op een goed geoutilleerde school les zou moeten geven in autotechniek, in het bijzonder in dieselmotoren. Vol goede moed, mezelf nog eens bijgespijkerd op het technische vlak, zelfs nog op een ander vrijwilligersproject op een inspuitspomptestbank leren werken, kwam ik half februari '81 op mijn school aan. Nadat ik de hele school bezichtigd had, begon ik me af te vragen waar mijn dieselhal zich wel zou bevinden. Toen bleek, dat de enige, die wist dat er een dieselleraar zou komen, de directeur was. In ieder geval, ik had noch materiaal, noch leerlingen.

Toen ben ik in de hal met leerlingen voor benzinemotoren geplaatst, in het laatste leerjaar.

Ik werkte in die klas samen met een Franse collega, een zogenaamde coöperant. Dat zijn mensen, die in het kader van de machtsoverdracht door de Fransen aan de koloniën, achtergebleven zijn (en ondertussen door anderen weer vervangen) om het land technisch en administratief nog op poten te kunnen houden. Bij het vertrek van de Fransen was er niet meer voldoende kader over om zo'n nieuwbakken land behoorlijk te kunnen besturen. Dat is nu eigenlijk nog een probleem: in veel Afrikaanse landen viert de corruptie en onbekwaamheid nog hoogtij. Niger vormt, in vergelijking met bijvoorbeeld de landen Benin of Togo, die ik beide bezocht heb, een gunstige uitzondering.

Heel ander onderwijsniveau

De samenwerking met mijn collega is prima verlopen, hoewel hij toch het gevoel moet hebben gehad, dat ik gewoon in zijn klas gedumpt werd.

De route Tahona-Agadir

Ik had dat in ieder geval wel. Maar al net al heb ik toch nog nuttig werk kunnen doen door wat lesmateriaal bij elkaar te bedelen, te lassen en ook nog heel wat les te geven. Dat is rouwens nog heel anders dan ik me voorgesteld had, je moet echt helemaal van onderaf beginnen. Die jongens hadden helemaal geen kijk op wat haaks is, een tekening lezen kunnen ze niet, en ik dacht, dat voor iemand in zijn derde jaar autotechniek een koppelingsplaat vervangen geen probleem meer hoeft te zijn. Dat blijkt dus van wel.

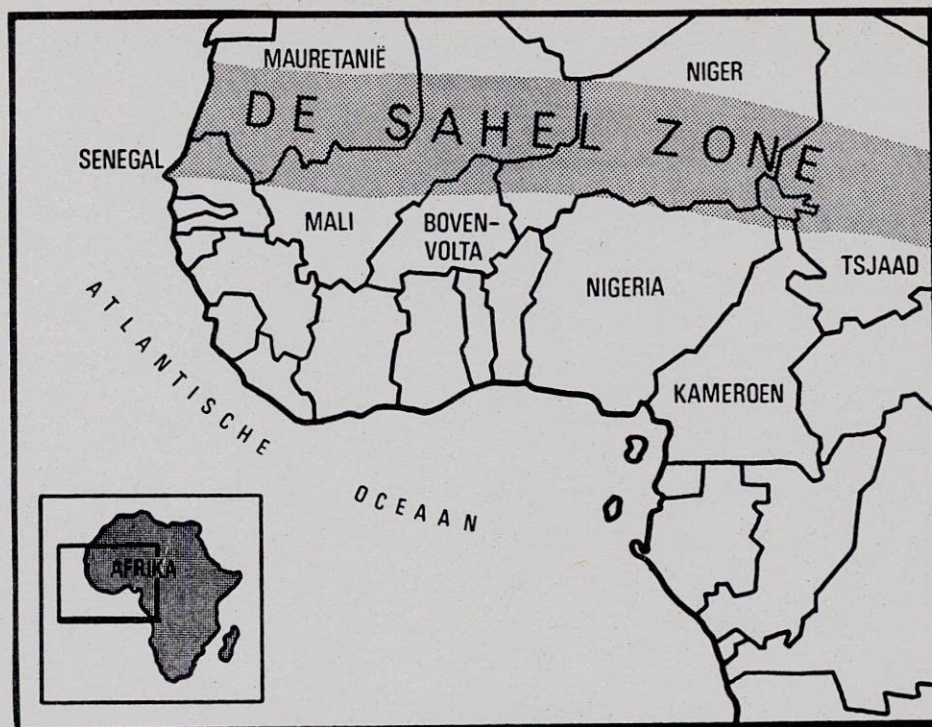
Aan het eind van het schooljaar was het niveau nog zo slecht, dat ik vreesde geen enkele geslaagde te kunnen feliciteren. Toen kwam ik er pas achter hoe belangrijk kader voor een land is: van de 14 leerlingen slaagden er nog 5, bij de afdeling lasen was er, volgens de officiële norm, niemand geslaagd, waarop door het ministerie de norm omlaag is geschroefd, waardoor nog 5 leerlingen het diploma kregen. Dat soort jongens wordt chef in een garage.

Woestijnland

Niger is een van de grootste Sahellanden, en dat is aan het klimaat te merken ook. Temperaturen van ver over de 40° C zijn in de maanden maart t/m juli regel, en dat is dan in de schaduw gemeten. Het probleem is, dat er bijna geen schaduw meer over is door ontbossing (voor brandhout), overbeweiding en slechte landbouwmethoden. Daar komt dan nog bij, dat het land praktisch geen export heeft, de uraniumprijzen fors dalen en Kadaffi aan de grens met Libië behoorlijk vervelend zit te doen. Gelukkig heeft het land een goede president, die veel door het land reist, wantoestanden niet alleen ziet, maar ze ook de wereld uit probeert te helpen. Hij heeft in de loop der jaren dan ook een hoop vijanden verzameld en er gaan hier in de stad geruchten, dat er een staatsgreep op til staat. Enkele hoge militairen zijn onlangs met papieren naar Libië uitgeweken, en zo is er telkens wat.

Contact met inwoners

Ik woon in Niamey, de hoofdstad van Niger. Het is een stad van bijna 200.000 inwoners, nogal westers van aard. Het is erg jammer, dat de inwoners van de stad zich alleen interesseren voor je geld, er is bijna geen contact mee te krijgen.

Gelukkig zijn de broussemensen daar wel helemaal het tegengestelde van. Ik ga graag met mijn motor de brousse in, gewoon om een praatje te maken met die mensen (vaak in gebarentaal; Frans is de officiële taal, maar wordt lang niet door iedereen gesproken). Tijdens mijn schoolvakantie van 3 maanden heb ik een maand gebruikt om door het land te reizen, en ken nu de voornaamste plaatsen.

In het land zijn al vrij veel goede wegen, hoewel je ook nog stukken van zo'n 500 km. zandpiste hebt. Over zo'n stuk doe je dan een hele dag.

Tijdens die tochten en tijdens mijn werk zijn eigenlijk de enige momenten, waarop ik echt contact met de Nigerianen heb. Verder blijf je praten over geld, auto's en vrouwen. Dat zijn de enige gemeenschappelijke interesses die je, vanuit je verschillende achtergrond, hebt.

Echt helpen is noodzaak

Ik geloof, dat het belangrijkste wat je hier kunt doen is, aan de mensen te laten zien, dat er nog blanken zijn, die er niet alleen op uit zijn geld te verdienen, maar die daadwerkelijk willen helpen. En in Nederland ligt de grote taak om duidelijk te maken, dat die mensen daadwerkelijk hulp nodig hebben, ook al zal het de industrielanden wat luxe kosten. Ontwikkelingshulp is tot nu toe niets anders geweest dan ontwikkelingslanden zoet houden door ze een beetje geld te geven en via een achterdeur grote sommen eraan te verdienen. In een stad als Niamey alleen staan al 3 dieseltankstations, op minstens één ervan zit iemand die er geen jota van snapt. Tractoren staan te vergaan omdat er geen onderdelen voor zijn.

En ondertussen moet je om de twin-

tig meter voor een overstekende poliopatiënt op je rem gaan staan. België stuurde immers tijdens de grote droogte melkpoeder, daar was toch een berg van. Je hoeft het alleen maar aan te maken met water, en je hebt weer „prima” melk.

Peter Widdershoven

wereldkrisisnummer: 007

Koot in gesprek met de gewone man Bie

Ik heb een paar kernvragen aan de gewone man opgeschreven en die zou ik jou graag willen stellen. Eerste vraag: geloof jij in een godsbestaan? Nou, dan valt u wel met de deur in huis. Kijk, voor mij is dat net zo onzinnig als wanneer u zou vragen of Feyenoord dit seizoen nog kampioen kan worden, begrijp u wel? Dat weet namelijk niemand. Dus heb het ook geen zin om erover te praten, d'as mijn idee.

Dus je ken er niet over praten vanuit dat „niemand-weten”?
Laat ik het zo zeggen: als Feyenoord dit seizoen toch nog kampioen wordt, dan bestaat er voor mijn geen god. Ik zeg het maar recht zo het mij voor de lever komt.

GRAAG EEN KEI-HARDE GOD MET EEN GROTE G WAAR JE U TEGEN KUNT ZEGGEN

Maar, dan ga ik toch nog ietsje dieper en verder: zou je het willen? Zou het jou meer houvast in dit leven geven, wanneer jij wist dat er een god bestond?

Ik zou zeggen ja, maar dan moet het toch wel een god zijn van een ander kaliber dan we nou hebben. Ik bedoel, van deze god weten we geen-eens of die wel bestaat, laten we nou eerlijk wezen.

Dat is vrij absurd wat je daar zegt. Heb je toevallig Camus in huis?
Nee, hele gewone vieux van Parade, niks bijzonders. Als jij mij nou vraagt: wil jij dat er een god bestaat, dan zeg ik prima. Maar dan ook een god waar je wat van merkt, waar je wat aan hebt, die bij tijd en wijle eens eventjes ingrijpt, begrijp u, dat zou ik graag willen zien.

Ja, ja, je bedoelt dus god als zekerheid, als het goede, dat de dingen bij elkaar houdt. Dat bedoel jij, daar wil jij heen?

Dat die bijvoorbeeld, nou met zo'n oliecrisis, dat ie af en toe eens eventjes een bronnetje laat spuiten, begrijp u wel?

Als bevestiging, als goddelijke openbaring...
Nee. Nee, gewoon als service van de

BV God aan de gewone man. Dat die dus niet met benzinebonnen komt te rijden in z'n tweedehands Volvo waar die 's avonds mee op karwei moet om een paar meier zwart te verdienen. Om een nieuwe Volvo te kunnen aanschaffen, want zo liggen de zaken.

Even terug koppelen naar wat je daar zei. Ik lever even iets bij je in. Je zei daar de BV God, daar spreekt voor mij een bijzonder pragmatisch godsverlangen uit, eh zit ik daar goed, of zit ik er helemaal naast?
Nou, dat weet ik niet. Maar ik zie het zo: kijk, als er een god moet zijn, en als ie komt – dat is helemaal niet uitgesloten, want we zijn technisch zeer knap tegenwoordig. Als ie komt, wel graag een keiharde god met een grote G, waar je U tegen kan zeggen.

Dus jij hunkert eigenlijk toch wel naar het kinderlijke, geruststellende Godsbeeld van de oude wijze man, met de lange witte baard?
Hè, schei toch uit, dat is toch niks geworden met die ouwe man. Nee, kijk de mensheid heeft een manager nodig. Mijn ideale god zou dus eigenlijk een kruising zijn tussen de ouwe Willem Drees, Cor Koster, Marlon Brando en Gerrie Knetemann, zo zie ik dat.

Wat ik daar nou in mis in dat godsbeeld van jou, dat is de projectie van de vrouw.

O, de vrouw. O ja, natuurlijk. Nou dan al die vier bijmekeer in het lijf van Sylvia Kristel. O ja, met het haar van Martine Bijl d'r boven op, dat vind ik altijd zo mooi haar.

Ja, ja, maar zolang die god niet haalbaar is, zul jij toch in jouw aanvaarding van jouw leven uit moeten gaan van de existentie van jouw menselijke situatie. Dat zal toch moeten.

Dat is waar, maar daarom neem ik dus elke morgen zo'n vitamine C-bruistablet, dat begrijp je wel.

IK ZIE DE MENS ALS MEDEMENS EN ALS ETTERSTRAAL

En hoe zie jij dan de mens?
U bedoelt na dat bruistablet?

Nee, gewoon, hoe zie jij de mens? Hoe zie jij die?

Nou, ik zie de mens als medemens en als etterstraal.

En ben jij zelf in je expomentaire zelfbeleving ook etterbuil en medemens?

Ja, natuurlijk, tuurlijk. Kijk, al zeg ik het zelf, ik ben zo'n peer. Maar tegelijkertijd kan ik ook een verschrikkelijke klerelijer zijn, sorry dat ik het zeg.

Dus er is geen konstante aan te wijzen in jou zedelijk waardebesef?
Nee.

Geen konstante?

Nee, natuurlijk niet, dat hangt er dus elke keer vanaf wat goed of kwaad is. Ik zal u een voorbeeldje geven.

Geef eens een voorbeeldje.

Voorbeeldje: ik was gisteravond een plafonnetje aan het stuken. De man zou mij f 300,- zwart daarvoor betalen. Afijn, de man moest naar een vergadering, iets over de morele herbewapening, de morele herbewapeningswedloop, of zo wil ik van af wezen.

Dus, ik ben daar gisteravond alleen met dat vrouwtje. En dat vrouwtje, laat ik het zacht zeggen, dat maakt avances tegen mij. Kijk, ga ik daar nou op in dan zegt mijn zedelijk waardebesef: ho, ho dat kun je niet doen da's niet goed, begrijp je wel?

Dat is dus niet goed als je het zou doen? Daar zat je mee, met dat goed en kwaad?

Om die twee te verzoenen, dat zie ik als mijn menselijke opdracht.

En hoe doe jij dat dan?

Nou, ik heb dat plafonnetje er piepgaaf ingeborsteld. Ik heb dat vrouwtje gegeven waar zij om vroeg. Mår ik heb die man achteraf géén 18% BTW berekend. Zo komt dat weer een beetje in evenwicht, begrijp je wel?

Ja, maar op zwart werk wordt toch nooit BTW berekend?

Nee, maar het is ook meer het idee. Dus ik ging daar gisteravond weg met een behoorlijk waardevast zedelijkheidsbesef, zo zie ik dat.

Misschien een moeilijke vraag, maar wat is voor jou, met zo weinig houvast, dan de zin van het leven?

O ja, daar word je mee dood gegooid met die vraag, alsof de gewone man die vraag kan beantwoorden.

Maar zo kom je toch nooit toe aan je menswording, in het aangezicht van de dood.

Ah, de dood. Laat ik daar heel duidelijk over zijn, ik ben nou veertig jaar, ik doe aan sport, een beetje surfen een beetje squash. Ik dol elke dag een half uurtje met de honden. Dus als ik 75 ben, ben ik nog in zo'n konditie. Nou, dan hebben ze nog 35 jaar de tijd om iets uit te vinden. DNA, biochemica, klonen, waardoor mijn generatie helemaal niet meer dood gaat. Hebt u daar wel eens over nagedacht? Dacht u dat ze dat niet zouden uitvinden? Tuurlijk. Zijn ze nou mee bezig hoor.

Daar heb ik nog nooit bij stilgestaan. Ja, natuurlijk vinden ze dat uit. Kijk, en dat maakt tegelijk een einde aan al dat gezeik over een eventueel hiernamaals. Het wordt één eeuwig hiernumaals, daar gaat het heen.

HET WORDT EEN EEUWIG HIERNU- MAALS EN HET VERBOND ÉÉN GROTE GEZELLIG- HEIDSVERENIGING

Maar hoe zie jij dan in dat verband de toekomst van het Humanistisch Verbond?

De gemiddelde leeftijd zal zeker met honderden jaren omhoog gaan. En als er niemand meer de pijp uitgaat; nou ja, dan is er ook geen behoefte meer aan die geestelijke begeleiders, begrijp u wel?

Dus jij ziet het aksent van de humanistische inspanningen verschuiven van de menswording naar de bewaking van de mensblijving. Ja, natuurlijk zonder meer. Het wordt één grote gezelligheidsvereniging.

Een ongelooflijk perspectief wat je daar schetst, waarvoor mijn dank.

Dit „gesprek met de gewone man” vormde een onderdeel van het optreden van Koot & Bie tijdens het kongres van het Humanistisch Verbond in 1979.

Kan je die dan niet beantwoorden?
Nee, die kan die niet beantwoorden. Omdat die daar geen tijd voor heeft. Laten we nou eerlijk wezen. Dat zou ik nou ook best eens willen hoor, lekker met broodjes, en koffie, glaasje wijn. Lekker ouwehoeren waar we mee bezig zijn. Maar daar heb ik geen tijd voor.

Nee?
Nee, kan ik niet leien. Meer plafonnetjes erin, een paar meier zwart,

begrijp je wel?

Dus nadenken over de zin van het leven dat is voor jou overbodigheidsdenken?
Dat is voor mijn pure luxe.

Maar hoe kom je dan klaar met je menselijk tekort?
Bij ons soort mensen is het menselijke tekort vrijwel altijd een financieel tekort, zo zit dat.

scherfgoed der vaderen

Geen blad voor de mond (7)

H. J. J. Lips: een strijdvaardig en strijdlustig hoofdzaakman

„Het standpunt van de humanistische geestelijke verzorging is dat de geestelijke verzorging noch tot ondersteuning noch tot ondermijning van de doeleinden van de strijdkrachten moet worden opgeroepen. Geestelijke verzorging betreft zich op mensen en niet op instituten of op de doeleinden van instituten. Daarom behoren aan geestelijke verzorgers geen eisen van instemming met (of verwerping van) doeleinden van organisaties te worden gesteld.”

Deze stellingname schreef H. J. J. Lips, oud-hoofdzaakman van de Dienst humanistische geestelijke verzorging, bij zijn afscheid in EGO (oktober 1973).

Als ik hem, aan het begin van ons gesprek, herinner aan deze passage uit zijn afscheidsartikel, blijkt dat hij daar nog steeds nadrukkelijk achter staat. Om dat duidelijk te maken somt hij een aantal redenen op. De belangrijkste is: „Geestelijke verzorging betekent voor mij iemand begeleiden op weg naar zijn eigen mening. Als je dat doet met een duidelijk oordeel of zelfs vooroordeel over bedoelingen, over instituten enz., dan sta je die ander in de weg bij wat je zou moeten beogen, nl. het vormen van zijn/haar eigen mening.”

In een artikel in de *Humanist* (15 nov. 1972) schreef je: „het werken in een overheidsinstituut in het algemeen, maar in het bijzonder in de strijdkrachten, moet wel tot spanningen en moeilijkheden leiden.” *Verduidelijk dat eens.*

Geestelijke verzorgers moeten mensen begeleiden, in een gevangenis, in een ziekenhuis of zoals in ons geval, in een kazerne en dan gaat het om die mens. Wij zijn, als je het woord trouw zou willen gebruiken, trouw aan de mens en niet trouw aan het instituut. Dat betekent overigens ook weer niet, dat we het altijd met die cliënt eens zijn, maar deze moet wel op ons kunnen rekenen. Die moet er op kunnen rekenen, dat we hem willen helpen in het doordenken, aanvaarden en volhouden van zijn meningen, ook als die eventueel in strijd zijn met het instituut waarin hij werkt. Zo zou je in de strijdkrachten vanzelfsprekend ook mensen die dienst willen weigeren op dezelfde wijze moeten begeleiden als mensen die in dienst blijven. Dat het instituut dat niet altijd welkom is, is best begrijpelijk. Maar als de overheid in Nederland in haar instituten geestelijke verzorgers wil laten werken, zullen ze **dat** risico moeten accepteren.

Toch hebben zich bij de humanistische GV, althans naar buiten toe, niet van die conflicten voorgedaan zoals bij de prot. en r.k. GV. Ik bedoel af-

fares als Diekerhof, de Vlasakkers, G-3 enz. (zie eerdere artikelen in deze serie; red.) Hoe komt dat eigenlijk? In de vorige vraag hadden we het over mogelijke botsingen met het instituut. De aangehaalde voorbeelden betreffen echter allemaal conflicten binnen de groepen geestelijke verzorgers zelf. Die kunnen voortkomen uit opvattingen over het instituut, al hoeven die op zichzelf nog niet tot conflicten met het instituut te leiden.

Hoe komt het, denk je, dat in de prot. en de r.k. GV hier en daar opvattingen van afzonderlijke geestelijke verzorgers tot conflicten in de groep hebben geleid, terwijl dat in de hum. GV tot nu toe niet is voorgekomen?

Ik denk dat je een paar redenen kunt noemen. In de eerste plaats dat de man die zich het duidelijkst en het scherpst in zijn kritiek op het instituut heeft opgesteld bij ons de hoofdzaakman was. Ik zeg niet dat de andere raadslieden dat niet ook deden, maar het was de hoofdzaakman die het het meest naar voren bracht. Terwijl het bij de prot. en r.k. GV tot nu toe afzonderlijke dominees en aalmoezeniers, of groepen daarvan, zijn geweest. Die juist daardoor in conflict kwamen met hun hoofden van dienst, die die kritiek niet duldden. Zodoende ontstonden er conflicten in hun groepen. Bovendien heeft zich in de raadsliedengroep een democratiseringsproces voltrokken. Bij belangrijke zaken als stellingnames via open brieven of beleidsrapporten was er altijd ruimte voor afwijkende opvattingen. Er komt misschien ook nog bij, dat in de groep raadslieden de geestelijke en maatschappelijke verschillen kleiner waren dan bij de dominees en aalmoezeniers.

Je kan moeilijk zeggen dat de betrekkelijke interne rust bij de hum. GV het gevolg was van het zich koest houden. Diverse malen heeft de hum. GV in het verleden stelling genomen. Op enkele van deze zaken wil ik nader ingaan. De kwestie van de vrije

haardracht, ook wel de affaire Rinus Wehrman genoemd, was het eerste openlijke meningsverschil. Waarom kwam de hum. GV met een open brief?

Het draaide om de volgende vraag: Heeft een soldaat, een militair in het algemeen, het recht zijn haar te dragen zoals hij dat zelf wil? Op die vraag was voor ons maar één simpel antwoord. Ja natuurlijk heeft hij die vrijheid.

Wij zijn dus Rinus Wehrman, de soldaat waar het om draaide, en het comité, dat zich daaromheen verzameld had, bijgevalen.

Betrekkelijk snel zwenkten regering en parlement en daarna de militaire autoriteiten, waarmee de kwestie Wehrman eigenlijk met een sisser afliep. Hoewel gezegd moet worden dat in de rij conflicten, die grote aandacht buiten de krijgsmacht hebben gehad, de affaire Wehrman de eerste en misschien wel procesbepalende is geweest. Voor de eerste keer was gebleken, dat ook het parlement en vele andere mensen van mening waren, dat militairen over meer vrijheden moesten kunnen beschikken dan ze tot dan toe hadden gekregen.

Het was dus eigenlijk niet verwonderlijk, dat er korte tijd later zich weer iets voordeed, nl. de affaire Schul en Dona, een zaak over de vrijheid van meningsuiting. Wederom schreven de raadslieden een open brief. Waarom was dat?

Alle raadslieden waren er van overtuigd, dat wat Schul en Dona in dat VVDM-kazernblad „Alarm” hadden geschreven in iedere vrije krant in Nederland zo gepubliceerd had kunnen worden. Wanneer dat binnen de krijgsmacht niet kon, dan was dat een duidelijke belemmering van de vrijheid van meningsuiting voor militairen. Wij schreven dus een tweede open brief.

Bovendien heb ik toen als hoofdzaakman, met enkele andere raadslieden, een steunmanifestatie t.b.v. Schul en Dona in de Amersfoortse

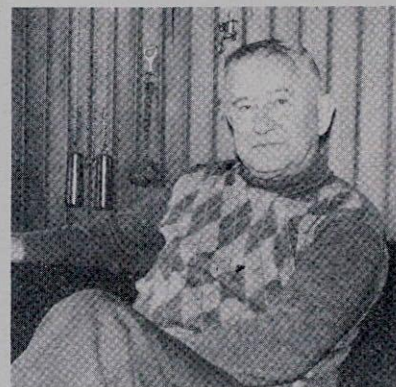
markthal bezocht. Voor dat hele publiek heb ik toen duidelijk uitgesproken, dat als militairen door het uiten van een vrije mening in conflict zouden komen met de militaire autoriteiten, ze dan op steun van de humanistische geestelijke verzorging zouden kunnen en mogen rekenen.

Deze openlijke stellingnames leverden spanning op met o.a. de toenmalige staatssecretaris Van Es en de commandant van het 1e legerkorps, de luitenant-generaal F. E. Meijnderts. Generaal Meijnderts repte zelfs in een brief (met als onderwerp: „trotseren van de voorgeschreven normen”) over een „zeer laakbare handelwijze” van de raadslieden en de hoofdraadsman. Waarom was men zo kwaad over die open brieven?

Dat het schrijven van open brieven in bepaalde delen van de krijgsmacht als een laakbare zaak wordt beschouwd, komt omdat de gedachte leeft dat als je wat te klagen hebt, dat je dat langs de officiële dienstlijnen naar boven moet proberen te krijgen. Je moet je zeker niet naar buiten wenden. Ik weet niet of het wenselijk is dat zoiets voor militairen geldt. Het gaat in ieder geval niet op voor geestelijke verzorgers, want GV-ers zijn burgers. Dat moet de generaal Meijnderts zich te weinig bewust geweest zijn toen hij over laakbaar sprak, want burgers hebben de volledige vrijheid om zich in het openbaar te uiten.

Harry J. J. Lips (68) groeide op in een buitenkerkelijk, socialistisch gezin. Al vroeg had hij een onweerstaanbare behoefte zich, naast het politieke denken, bezig te houden met vraagstukken van wijsgerige en ethische aard. Mensen als Banning, Marx, Feuerbach en vooral Nietzsche hebben in zijn vooroorlogse jaren grote invloed op hem gehad. Na de oorlog maakte hij kennis met het werk van de Franse schrijvers/filosofen Camus en Sartre, die in sterke mate zijn denken bepaalden.

De oprichtingsvergadering van het Humanistisch Verbond in 1946 kon hij door ziekte niet bijwonen, maar hij meldde zich wel direct aan als lid. In 1947 kwam hij al in het hoofdbestuur van het HV. In die periode bemoeide hij zich vooral met de organisatorische opzet van het zojuist gestart verbond. Aanvankelijk onbezoldigd, vanaf 1948 in vaste dienst. Vrij snel verplaatste zijn werk zich van het organisatorische naar het geestelijke vlak. Vanaf 1952 leidde hij vormingsbijeenkomsten voor militairen (uitgaande van het Hum. Thuisfront), in combinatie met het wethouderschap van gemeentewerken en onderwijs van de gemeente Amersfoort. Toen het werk op het vormingscentrum het Coornherthuis zich zo uitbreidde dat het een volledige baan opeiste,

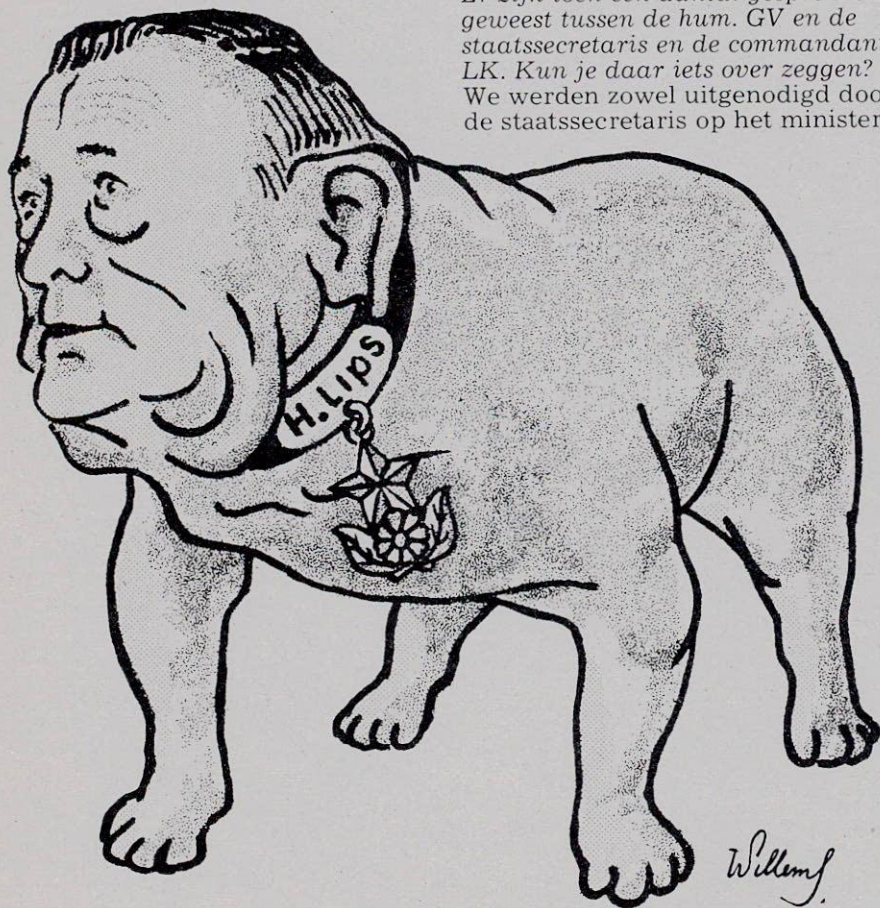
stapte Lips begin 1957 uit de politiek.

Eind 1961 richtte hij – samen met anderen – het maandblad EGO op en vanaf 1964 gaf hij leiding aan de, op dat moment in de krijgsmacht toegelaten, Dienst humanistische geestelijke verzorging. Als hoofdraadsman was hij jarenlang niet alleen de stuwende kracht achter de humanistische GV in de krijgsmacht, maar bepaalde in sterke mate ook het gezicht van deze dienst.

Over deze, het strijdgewoel niet schuwende, Harry Lips, hoofdraadsman gedurende een bewogen periode, gaat dit zevende portret in de serie „Geen blad voor de mond”.

Er zijn toen een aantal gesprekken geweest tussen de hum. GV en de staatssecretaris en de commandant 1 LK. Kun je daar iets over zeggen?
We werden zowel uitgenodigd door de staatssecretaris op het ministerie,

als door de generaal Meijnderts op het hoofdkwartier van het legerkorps in Apeldoorn. Als ik me even beperk tot de gesprekken met de staatssecretaris, dan zijn die, naar mijn gevoel, bijzonder bevredigend verlopen. In die zin, dat wij geluisterd hebben naar hun argumenten en zij naar de onze. We zijn het natuurlijk niet eens geworden en dat heb ik, in het laatste gesprek, ook met nadruk gesteld. Dat zat niet in het feit dat zij of wij onverzoenlijk waren, maar dat we eenvoudig van een andere functie en van een andere opdracht uit werkend, niet helemaal tot elkaar konden komen. Waar zij voor stonden was iets anders als waar wij voor stonden. Toen die verschillen eenmaal waren vastgesteld en de grenzen van onze opdracht en onze functies duidelijk op tafel lagen, hebben we het binnen dat raam goed kunnen vinden met elkaar, alleen met deze ene uitzondering, die overigens heel principieel is.

raket: iets dat je om een boodschap kunt sturen

Lips getekend door raadsman Wim Stuyver bij zijn afscheid per 1 november 1973 van de dienst HGV

Bij de generaal Meijnderts is dat ongeveer gelijk verlopen.

Leidden deze strubbelingen tot voorzichtigheid? Of beleidsveranderingen?

Nee. Ik zou haast zeggen, dat ik na die tijd zelfs iets onvoorzichtiger ben geworden, omdat ik in die gesprekken duidelijk had begrepen dat je vooral je positie heel duidelijk moest bepalen. Bovendien wist ik, toen wij in 1964 de strijdkrachten binnenkwamen, dat we dit soort moeilijkheden beslist zouden krijgen en dat wanneer we ze niet zouden krijgen we beneden onze taak zouden blijven.

Als je als kritische humanistische begeleider van mensen in de strijdkrachten komt, waar men in de eerste plaats met wapens rekent en mensen die wapens moeten bedienen, dan ontstaan er natuurlijk moeilijkheden. Je kan niet anders verwachten.

'n Kritische houding kan vervreemding van cliënten tot gevolg hebben?
Ik moet zeggen, dat ik daar eigenlijk nooit wat van gemerkt heb. Ik dacht dat wij altijd veel moeite hebben gedaan, en in EGO en in de groeps gesprekken, om onze houding in de strijdkrachten, juist ook aan onze deelnemers, duidelijk te maken. Ik heb werkelijk nooit gehoord dat er mensen weggingen, die teleurgesteld waren in ons kritische beleid. Ik heb wel een enkele keer bemerkt, dat men ons beleid niet verregaand, niet doortastend genoeg vond.

Als geestelijk verzorger kun je mensen, cliënten niet los zien van de maatschappelijke omstandigheden. Als structuren menselijke ontplooiing in de weg staan, zul je als GV-er niet aan de structuur voorbij kunnen gaan.

Dat is helemaal waar. De hum. GV bemoeit zich in de eerste plaats met de mens en niet met het apparaat. Daar moet direct iets aan worden toegevoegd. Dat daar waar de structuren de individuele mens, of 'n groep van mensen, zodanig bedreigen dat die mens als geestelijk, politiek, cultureel en sociaal wezen in het gedrang komt (dat kan dus ook met groepen het geval zijn), dan moet de geestelijk verzorger, die het serieus meent met zijn geestelijke verzorging, zich natuurlijk met de structuren gaan bemoeien en zich afvragen waar de knelpunten liggen. Dan kom je bij de strijdkrachten voor het moeilijke punt te staan, dat militaire apparaten sowieso mensbedreigend zijn. Dat geldt niet alleen voor de Nederlandse strijdkrachten, maar voor alle strijdkrachten en waarschijnlijk ook nog door de hele geschiedenis heen.

Je zegt het alsof het een vaststaand feit is.

Het kan eenvoudigweg niet anders. In de eerste plaats is er de bedreiging voor een eventuele vijand, daar

is ze immers voor opgericht. Maar omdat ze een bedreiging moet wezen, is ze tegelijkertijd een bedreiging voor de eigen mensen. Want om zo opgeleid te worden dat je, als het er op aankomt, andere mensen tracht te vernietigen (en of dat met een sabel, pistool, geweer of een kanon is en die rij is vol te maken tot aan de nucleaire wapens toe), dan moet je natuurlijk een opleiding krijgen die, naar de humanistische geest gemeen, in strijd is met de mens zelf. De overheid wil mensen dingen laten doen, en in de opvattingen die tot nu toe gelden moet ze die laten doen, die onmenselijk zijn. Dat wil zeggen, dat men meent tot nu toe niet zonder oorlog te kunnen.

Oorlog is een mensonterende zaak, mensen daarvoor opleiden brengt mensonterende dingen met zich mee. En natuurlijk zijn tucht en discipline

Hoofddraadsman Lips op 8 november 1971 in de Amersfoortse markthal

in de krijgsmacht daar meteen mee verbonden. Op bepaalde momenten is absolute gehoorzaamheid noodzaak. Zonder dat kunnen strijdkrachten m.i. niet worden geleid. Dat betekent dat er gehoorzaamheid geëist moet worden en niet zo'n klein beetje ook. Gehoorzaamheid waarbij het om leven en dood gaat. En in een oorlog vaker om dood dan om leven. De strijdkrachten zijn dus instituten die mensbedreigend zijn en de hum. GV-ers, maar eigenlijk alle geestelijke verzorgers, zullen duidelijk moeten maken waar de structuur van de strijdkrachten voor de mens meer bedreigend is dan beslist noodzakelijk.

Dat probleem doet zich des te sterker voor naarmate de mogelijkheid van de inzet van nucleaire wapens toeneemt?

Dat lijkt mij wel. Er is een ontwikkeling gekomen in de nucleaire mogelijkheden, waarbij het gebruik van die kernwapens, en dus de vernietiging van honderden miljoenen mensen en grote delen van het aardoppervlak, in de structuur van de krijgsmacht wordt of reeds is ingebakken.

De vraag is of daar niet zulke mensonterende situaties en ondraaglijke verantwoordelijkheden uit voortvloeien, dat men zich opnieuw zou moeten bezinnen over de plaats van de mens in de strijdkrachten. Mag een mens plaats nemen in een organisatie, die een nucleaire oorlog wel eens heel dicht bij zou kunnen brengen?

Wat zou het beleid voor de hum. GV-ers t.a.v. deze geweldige problematiek moeten zijn?

Politieke en militaire leiders kunnen nog zo vaak en nog zo luid beweren, dat strijdkrachten slechts bestaan om die oorlog te voorkomen, maar ieder mens ziet ook welke risico's daaraan verbonden zijn. Het dragen van die risico's is een zaak, die overdacht moet worden en die door de hum. GV moet worden geplaatst in het totale beleid, waarmee de mens in de krijgsmacht wordt benaderd. Dat zal een duidelijke verandering in de hum. GV teweeg kunnen brengen. Ik hoop alleen, dat men het niet los zal maken van een totaal beleid, want anders wordt de hum. GV een pacifistische beweging. Nu heb ik op zich geen bezwaar tegen een pacifistische beweging, maar wel dat de hum. GV dat zou worden.

De hum. GV moet een beleid voor mensen bepalen, de nucleaire wapens en het mogelijke gebruik ervan inbegrepen. Als je me vraagt geef dat programma eens even, dan kan ik dat niet. Maar het wordt wel de hoogste tijd, dat men zich daarover gaat bezinnen.

Tenslotte nog een laatste vraag. De vele meningsverschillen, die er bij de geestelijke verzorging in z'n algemeenheid zijn geweest, lijken de stelling te onderbouwen, dat er geen plaats is voor een onafhankelijke opstelling van de geestelijke verzorging in de krijgsmacht. Ben je het daar mee eens?

Nee, helemaal niet. De hum. GV heeft trouwens, in de tien jaar, die ik kan overzien, heel duidelijk getoond, dat je je onafhankelijk kan opstellen. Ik geef wel toe, dat de problemen die toen speelden van minder diepte waren dan de problemen die nu spelen of zouden kunnen spelen. Maar m.n. als de problemen moeilijker worden en dieper gaand moet je meer je onafhankelijkheid bewaren. Dan is het juist nodig. Tenslotte kun je van haardracht nog zeggen, wat kan het me eigenlijk schelen hoe lang je je haar mag dragen. Dat kun je van de grote problemen die op het ogenblik voor de mensen in de krijgsmacht spelen niet zeggen. Je moet juist je onafhankelijkheid bewaren om voor die mensen nog iets te kunnen blijven betekenen.

Een geestelijk verzorger die dan zijn onafhankelijkheid opgeeft, heeft opgehouden geestelijk verzorger te zijn.

Wim Heij

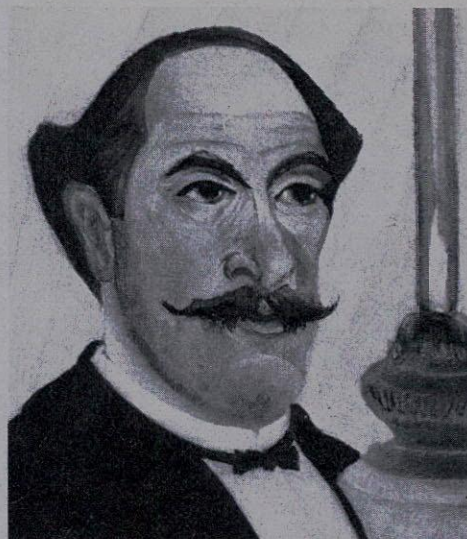
Henri Rousseau

In 1974 vond in het Amsterdamse Gemeentemuseum een opmerkelijke tentoonstelling plaats met als titel „De grote naïven.” De vijf schilders Henri Rousseau, Louis Vivin, Louis Seraphine, André Bauchant en Camille Bombois behoren tot de eerste generatie van de erkende naïeve schilders. In 1928 organiseerde de in Frankrijk wonende Duitse kunstverzamelaar en criticus Wilhelm Uhde in de Parijse Galerie des Quatre Chemins een eerste tentoonstelling van de werken van de hierboven vermelde schilders. Hij noemde ze „Les peintres du Coeur Sacré”, niet alleen omdat ze rond de witte basiliek op Montmartre woonden, maar vooral omdat ze vol eenvoud en bescheidenheid vanuit een sterk overtuigd innerlijk leven hun oeuvre schiepen. In dit artikel willen wij een en ander vertellen over degene, die wel de vader van de naïeve kunst wordt genoemd, de schilder Henri Rousseau, die van 1844 tot 1910 leefde.

Jeugd

Henri Julien Felix werd in Laval, de hoofdstad van het Franse departement Mayenne, geboren. Zijn vader Julien Rousseau was loodgieter. Zijn moeder heette Eleonore Guyard. Het gezin telt, na de geboorte van nog

een zoontje, 5 kinderen. Henri groeide voorspoedig op. De school was hij niet op gesteld, elke morgen ging hij er met tegenzin naar toe. Deze geestesgesteldheid bezorgde hem straffen en slechte punten. Henri maakte wel de beste tekeningen en bij de zangles was zijn

Zelfportret

stemgeluid zeer zuiver. Zijn onderwijzer prees hem daarvoor vele malen. Zijn muzikaliteit was opmerkelijk.

Vader Rousseau kreeg het op zekere dag te warm, daar er steeds meer schuldeisers kwamen. Geld was er niet, zodat de rechter tot verkoop van het woonhuis besloot. Het gezin verhuisde naar Angers.

Na 11 jaar het lyceum bezocht te hebben krijgt Henri erediploma's voor zang en tekenen. In zijn nieuwe

De droom (1910)

Oorlog

woonplaats wordt hij notarisklerk. Daar werd hij ontslagen wegens misbruik van vertrouwen.

Militair

Een uitweg zoekt de nu 19-jarige Rousseau in de militaire dienst. Hij tekent voor 7 jaar. In 1864 was Maximiliaan I keizer van Mexico op verzoek van Napoleon III. Frankrijk steunde dat bewind militair. In de kazerne ontmoette Rousseau soldaten, die gediend hadden in Mexico. Nachten en nog eens nachten heeft Rousseau zitten luisteren naar hun wondere verhalen. Over kriegsbelevissen, die ze, sterk aangedikt, ook zelf gingen geloven. Een andere wereld ging voor Rousseau open. Hij zag de exotische steden, de hem vreemde bloemen, planten en bomen. En dan de adembenemende verhalen over woeste en bloeddorstige dieren.

De beschrijvingen van deze soldaten heeft de jonge Rousseau diep in zich opgenomen, ze zouden hem nog wel eens van pas kunnen komen. En ze

kwamen van pas! Wie zijn schilderijen bekijkt kan dit bevestigen. Hijzelf of anderen gaven het verhaal door dat hij de Mexicaanse expedities zelf had meegemaakt. De verhalen van zijn makkers in de kazerne hebben een wezenlijke invloed gehad op zijn werk.

Naar Parijs

Als Henri's vader in 1868 overlijdt, wordt Rousseau uit de militaire dienst ontslagen, omdat hij zijn moeder moet onderhouden. Hij gaat in Parijs wonen. Hier ontmoet hij de 18-jarige Clemence Boitard, waarmee hij als 25-jarige jongeman in het huwelijk treedt. Ondertussen werkt hij als klerk bij een deurwaarder tot hij in 1870 gemobiliseerd wordt, omdat de Frans-Duitse oorlog is uitgebroken. De oorlog duurt maar kort, Frankrijk verliest en Napoleon III wordt door de Duitsers gevangen genomen. Henri Rousseau krijgt een baantje bij de overheid. Hij wordt op een douanekantoor geplaatst. Zijn werk wordt gewaardeerd en er volgt een bevordering tot commies 2de

klasse. Het is in deze tijd dat hij het penseel zal gaan hanteren, zelf noemt hij het jaar 1884. Zijn beroep wordt bij zijn naam gevoegd, zodat hij als Rousseau le Douanier de geschiedenis zal ingaan. Typerend voor hem is zijn verwarde baard. In een korte biografie schreef hij: „Als kenmerkend teken heeft hij een baard als struikgewas.” Na 1885, nauwelijks 40 jaar, gaat hij met pensioen en gaf hij een groot gedeelte van zijn tijd aan het schilderen en leefde van de verkoop van zijn doeken en van zijn staatspensioen.

Onafhankelijk schilder

Sedert 1886 exposeert Henri Rousseau

Pierre Loti, schrijver van *Pêcheur d'Islande*

seau regelmatig zijn werk in de „Salon des Independents”, moedig de algemene hilariteit, die dat veroorzaakte, trotserend. Doch langzamerhand gaan de schilders van de „voorhoede”, zoals Paul Gauguin en Pissarro, zich voor hem interesseren. Zijn eerste werken, die geëxposeerd werden, waren Een Italiaanse dans en Zonsondergang.

Rousseau werd in 1893 gelanceerd door de schrijver Alfred Jarry, een typische figuur uit de Franse bohème. Hij had Rousseau ontmoet op een tentoonstelling. Zag Jarry in Rousseau een gedroomde zondebok of had hij een voor gevoel van talent? Jarry zweeg er over, al was het zijn gewoonte om grappen uit te halen. Hij stelde Rousseau voor aan de Franse romanschrijver en criticus Rémy de Gourmont, aan de schrijver-dichter Guillaume Apollinaire en aan talloze jonge schilders, die de reactie voorbereidden op het impressionisme. Deze laatste namen een vriendelijke houding tegenover Rousseau aan, maar waren toch erop uit om zich op zijn kosten te vermaken. Er zijn talloze gebeurtenissen bekend, die dit bevestigen. Zo zouden hem op zekere dag een uitnodiging hebben gezonden voor een middagmaal bij de president der re-

De slapende zigeunerin

publiek. Rousseau had zijn mooiste kostuum aangetrokken, maar op het Elysée wist men van niets.

Portretten zijn een belangrijk onderdeel van zijn werk. Zijn doek „Ik zelf, portret met landschap” uit 1890, munt uit door een bijzonder goede kleurencombinatie. Ook heel bekend is de afbeelding van Pierre Loti, een Bretons schrijver en van de reeds eerder genoemde Apollinaire.

Aanvankelijk schilderde Rousseau gezichten uit de Parijse voorsteden, de oevers van de Seine, het Parc Montsouris en nog vele andere schilderachtige gezichten van Parijs. Een voorbeeld daarvan „Het octrooi” uit 1900, de toegang tot de kantoren van de gemeentelijke belastingen en accijnsen. Aan elk ding gaf Rousseau een eigen kleur, zonder zich erom te bekommeren welke invloeden de kleuren op elkander hadden. Hoe aandoenlijk is „Het wagentje van vader Juniet”. Juniet was groentehandelaar en een vriend van Rousseau.

Toen hij hem geld schuldig was, bood de schilder hem in 1908 dit kleurig doek aan. Een zondags ritje met de schilder met strooien hoed op de voorbank. Met een grote zorgvuldigheid werden bloemen geschilderd, bloemblad na bloemblad, de bladen schikkend tot een decoratief geheel. „Bloemen in een vaas”, is een doek uit 1910 met lichtblauwe achtergrond.

Erkend

Ondanks zijn groot verdriet, hij huwde tweemaal en enkele kinderen stierven, heeft Rousseau met veel doorzettingsvermogen gewerkt en zich een plaats veroverd in de officiële schilderkunst.

Eens op een banket, dat Picasso ter ere van Rousseau gaf (Picasso had juist een schilderij van hem gekocht), moet hij tot Picasso gezegd hebben:

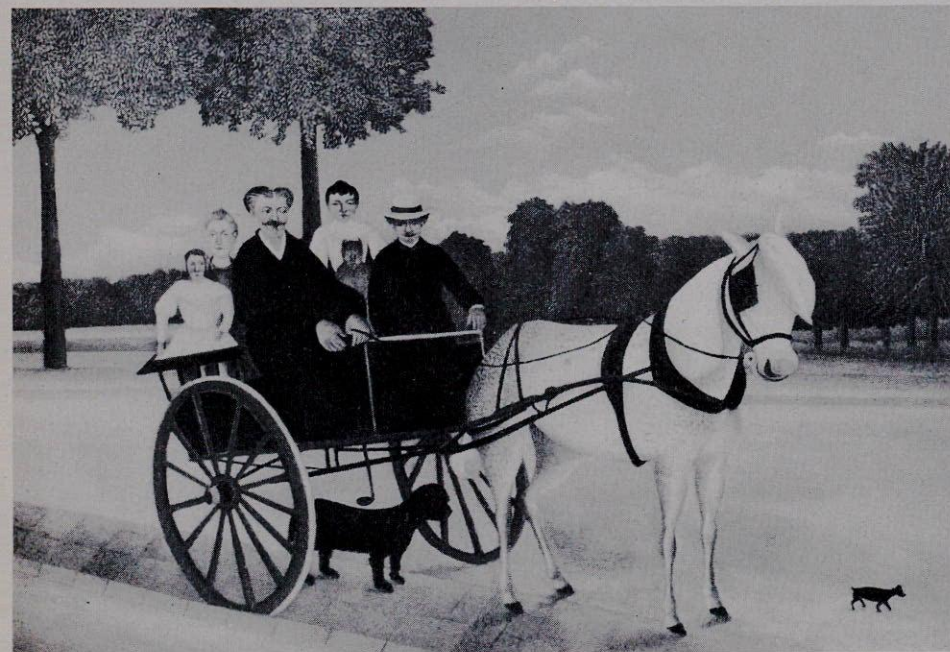
Ikzelf, portret met landschap (1890)

„Wij zijn de twee grootste schilders van onze tijd. Jij in het Egyptische genre en ik in het moderne.” In elk geval hangen in het Parijse museum Jeu de Paume, dat een groot overzicht geeft van het werk der Franse impressionisten, 3 schil-

derijen van Rousseau: Oorlog (1894), Portret van een vrouw (1895–1897) en De Slangenbezweerder (1907). In vele musea over de gehele wereld laat men met trots de schilderijen van de douanier Rousseau zien.

Het was op 2 september 1910 dat hij eenzaam in een Parijs' ziekenhuis aan koudvuur overleed. De leiding van dit ziekenhuis dacht met een alcoholist te doen te hebben. Men wist niets van hem. Ja, dronken was hij altijd geweest van licht en sterk wisselende kleuren, van de gedroomde beelden van het Mexicaanse oerwoud, van het eeuwige Parijs, het middelpunt van schilderkunst, muziek en toneel. En daaraan had Henri Rousseau op zijn manier zijn beste krachten gegeven.

Jan Kooijman

Het wagentje van vader Juniet (1908)

er zijn al vredesduiven met kromgegroeide snavels

Popstromingen (2)

Blues

Het verhaal van de blues kent zijn weerga niet in de geschiedenis van de populaire muziek. Van oorsprong een feodale volksmuziek, die kenmerkend was voor een zwarte minderheidsgroep in het zuiden van de Verenigde Staten, groeide de blues uit tot een van de belangrijkste bouwstenen van de rock'n'roll en de rijke muzikale traditie die daaruit voortvloeide. Van muziek, die gemaakt werd voor en door zwarte landarbeiders en pachtboeren, werd de blues een amusementsartikel voor miljoenen over de hele wereld. Tussen die twee uitersten liggen tientallen jaren, waarin de voormalige negerslaven zich verspreidden over de Verenigde Staten, waarin hun muziek werd opgepikt door grammofoonplatenmaatschappijen – altijd op zoek naar iets nieuws – en waarin uiteindelijk blanke imitatoren met de eer en het geld gingen strijken.

Vroegste vormen

Na de Amerikaanse burgeroorlog in 1862, die in het voordeel van de noordelijke yankees werd beslist, kwam er officieel een einde aan de slavernij op de zuidelijke plantages. Voor de slavenbevolking – voor het grootste deel Afrikanen die in de voorgaande eeuwen als handelswaar waren aangevoerd – betekende de bevrijding lang niet altijd een verbetering. Aan hun lot overgelaten, zonder enig bezit, vervolgd door de rassenhaat van de blanke bewoners, bleef hen vaak weinig anders over dan rond te trekken op zoek naar werk. Slechts weinigen waren in staat een armoedig bestaan als pachtboer op te bouwen, de rest kreppeerde als seizoenarbeider, of (en dat gebeurde in toenemende mate) vertrok naar de grote industriesteden in het noorden en het westen op zoek naar werk in de fabrieken. Die verhuizing van het platteland naar de steden vond plaats in een periode van meer dan vijftig jaar.

In die tijd ontwikkelden zich twee hoofdstromen van zwarte Amerikaanse muziek. In de steden, waar een gevarieerd publiek op zoek was naar verpozing en amusement, ontstond de jazz: vooral dansmuziek, opzweepend en vrolijk, gespeeld op vele blaas- en slaginstrumenten en vaak in een ingewikkeld samenspel van bandleiden.

Op het zuidelijke platteland kwam inmiddels onder de achtergebleven negerbevolking een ander soort muziek tot bloei: uitsluitend gericht op de zwarte leefgemeenschappen, minder professioneel dan de jazz, eenvoudiger van instrumentatie en meer getekend door de treurnis en het isolement van het landarbeidersbestaan: de blues. Het goedkoopste instrument was tevens het belangrijkste voor de blues: de menselijke stem.

Race-records

Het waren vooral de wereldoorlogen, die de stroom landverhuizers uit het zuiden enorm deed toenemen. De oorlogsindustrie had behoefte aan goedkope arbeidskrachten en het leger aan soldaten. Op die manier kwam de zwarte gettobevolking in de steden in contact met de blues van het platteland.

De eerste vormen van stedelijke blues zien we dan ook ontstaan na de eerste wereldoorlog. Begin twintiger jaren verschijnen de eerste voorbeelden van wat later „classic blues” zal gaan heten op de grammofoonplaat. Ma Rainey en Bessie Smith zijn de grote voorbeelden van deze blues.

Eigenlijk is de term blues maar gedeeltelijk van toepassing op deze muziek, omdat er duidelijke jazz-elementen in te herkennen zijn. De blueszangers en -zangeressen werden doorgaans begeleid door een jazzorkest, en het resultaat was daardoor minder rauw dan de oorspronkelijke „country-blues”.

Toen echter bleek dat deze bluesplaten (die door de platenmaatschappijen onomwonden race-records werden genoemd) succes hadden onder het zwarte publiek, was men wel bereid er wat meer aandacht aan te besteden.

Vanuit Chicago, het nieuwe centrum van de muziekindustrie, werden mobiele opnamestudio's naar het zuidelijke platteland gestuurd. Er ontstond een ware rooftocht naar muziek. Blueszangers in het zuiden verkochten voor een fles drank of nog minder hun muziek, waarmee de platenmaatschappijen in de steden goede zaken deden.

Hoe willekeurig de maatschappijen te werk gingen blijkt bijvoorbeeld uit het feit, dat van de meeste countryblues-zangers slechts één of zeer weinig opnamen gemaakt zijn. Wie er wel en wie niet in de mobiele stu-

dio's terecht kwam lijkt achteraf vrijwel op toeval gebaseerd te zijn geweest. Blind Lemon Jefferson werd een van de bekendste onder hen.

Krisisjaren

Aan bovengenoemde situatie kwam abrupt een einde met de economische achteruitgang in 1929. De platenmarkt stortte volledig in elkaar en wat er overbleef aan grammofoonplaten bevatte uitsluitend de meest gangbare vormen van amusementsmuziek. De meer gespecialiseerde muziekmarkten, waarvan de bluesmarkt er een was, werden door de maatschappijen het eerst afgestoten. Dat betekende echter niet dat er een einde kwam aan de blues. Integendeel.

Door de crisis kwam de zwarte gettobevolking in een verhevigd isolement te verkeren. De blues werd in die omstandigheden een uitingsmiddel van een gemeenschappelijke identiteit. Enerzijds verwees de blues in een nostalgische herinnering naar het leven op het platteland, waar de armoede niet minder schrijnend was geweest, maar waar de saamhorigheid veel ellende verzachtte. Anderzijds werd de blues uitdrukking van een groeiend zelfbewustzijn van de zwarte stadsbewoners.

In de dertiger jaren zijn globaal twee hoofdstromen te onderscheiden in de blues. Op de eerste plaats die vormen, die meer aansloten bij de traditie van de jazz. De meeste jazzbands speelden ook bluesnummers, al werden die zelden op de plaat gezet, omdat ze voor een blank publiek minder interessant waren. Door de crisis hadden echter ook veel jazzmuzikanten hun publiek verloren en waren werkloos geworden.

Op de tweede plaats kunnen we die vormen van blues onderscheiden, die meer aansloten bij de traditie van de contryblues, en die werden gevoed door de aanhoudende stroom nieuwkomers van het platteland. De tweede soort (die wel „cityblues” wordt genoemd, terwijl de eerste stroming „urban blues” als verzamelnaam heeft) is rauwer, ongepolijster en minder toegankelijk voor een breder publiek. Welke van de twee soorten blues overheerste, was ook plaatselijk bepaald: zo vormde Chicago, een van de belangrijkste „target-cities” voor migranten uit het zuiden, een centrum voor de rauwere cityblues. Muddy Waters is nog steeds hét grote voorbeeld van deze muzieksoort.

Rhythm and blues

De overgang van het platteland naar de stad liet het karakter van de blues echter niet onberoerd. De blues ging in de steden steeds meer kenmerken vertonen van de gebruikelijke amusementsmuziek, met als belangrijkste toevoeging: een dansritme. Daardoor deden instrumenten hun intrede in de bluesmuziek, die daar-

voor nooit gebruikt waren, zoals de toevoeging van een ritmesektie of de vervanging van de traditionele mondharmonica door saxofoon of klarinet. Een andere aanpassing aan het ruimoerige stadsleven die essentieel is voor de ontwikkeling van de blues (en naar later zal blijken voor de gehele populaire muziek) is de elektronische versterking van de gitaar, een techniek die voor het eerst in de bluesbands gemeengoed werd. De muziek die zo ontstond kreeg al snel de naam „rhythm and blues”.

Tijdens de tweede wereldoorlog ontstaat er een nieuwe vloedgolf van zwarte Amerikanen die het zuiden verlaten. Woonde in 1880 nog 80% van de negers op het platteland, in 1950 bedraagt dat aantal nog slechts 25%. De kans dat de blanke bevolking in aanraking kwam met de zwarte muziek werd daardoor steeds groter. Dat contact kwam vooral tot stand toen steeds meer radiozenders in de steden speciaal gingen afstemmen op een zwart publiek. De muziek die ten gehore werd gebracht bleek echter ook aan te slaan bij vooral jeugdige blanken.

Rock'n'roll

De rock'n'roll die in de vijftiger jaren de wereld veroverde was een eerste vorm van populaire muziek die geënt was op de blues. De aanzet kwam weer uit het zuiden van de Verenigde Staten, waar blanke jongeren al eerder vertrouwd waren geraakt met de zwarte muziek. In de rock'n'roll zaten echter ook andere muzikale kenmerken verweven, zoals de muziek van de hillbillies, de blanke boerenbevolking. Pas in de jaren zestig vragen met name de Britse beatgroepen rechtstreeks aandacht voor de oorspronkelijk Amerikaanse blues. De Rolling Stones hebben daarin een belangrijke rol gespeeld.

Pas nadat de Britse groepen de weg naar de blues hadden opengesteld, ontstond er ook in Amerika onder de blanke jeugd belangstelling voor het kulturele erfgoed van hun zwarte landgenoten. Op het moment van de „blues-revival” (met groepen als de Paul Butterfield Blues Band), hebben de zwarte Amerikanen zich al lang op andere vormen van muziek georiënteerd, zoals de soul en de funk.

Bert Brounts

Discografie

Om een overzicht te krijgen van de lange en gevarieerde historie van de blues, komen verzamelelpees het eerst in aanmerking. Een algemeen overzicht geeft bijvoorbeeld de dubbelelpee:

– *The story of the blues* (CBS 66218)

Een meer gedetailleerd beeld, uitgesplitst naar regionale varianten van de blues geeft de serie

– *Anthology of the blues* (Musidisc AB 5606)

De serie bevat verschillende LP's o.a. Mississippi blues, Texas blues, Memphis blues enz. Een verzamelplaat van countryblues is bijvoorbeeld:

– *Country blues* (Specialty-Sonet SNTF 5014)

Voorbeelden van enkele individuele grootheden uit de geschiedenis van de blues zijn:

– *Bessie Smith, The Bessie Smith Story* (CBS BPG 62377)

– *Blind Lemon Jefferson, 1926–29*, (Biograph 6370 901)

– *Muddy Waters, idem*, (Chess 6641 539)

*van de lont in het kruitvat
is het eind zoekgeraakt*

TELEGRAM

AAN: De Vereniging van Dienstplichtige Militairen, Hojelkazerne Utrecht, t.a.v. Organisatie-Comité Fakkeloftocht Nieuwersluis op 9 december 1981.

VAN: Dienst Humanistische Geestelijke Verzorging te Zeist.

De Dienst Humanistische Geestelijke Verzorging bij de Strijdkrachten heeft met verontrusting kennis genomen van de uitspraken van de Arnhemse Krijgsraad, waarbij dienstplichtige militairen zijn veroordeeld tot militaire detentie wegens het weigeren de zgn. site-wacht te lopen.

De Dienst Humanistische Geestelijke Verzorging is van mening, dat het opleggen van straffen voor het niet kunnen opvolgen van een dienstbevel vanwege gewetensnood, zedelijk en menselijk onaanvaardbaar is en geen oplossing biedt voor dit probleem.

De Minister zal van deze mening in kennis worden gesteld.

De Dienst Humanistische Geestelijke Verzorging bij de Strijdkrachten.

Zeist, 8 december 1981.

boeken bladen brochures

Alcohol

Bij het Consultatiebureau voor Alcohol en Drugs Limburg verscheen „Jongeren en alcohol”. In vier hoofdstukken worden alcoholgebruik en -misbruik behandeld en de lichamelijke en psychische gevolgen die ze kunnen hebben. De bijlagen bevatten informatie voor hulpverlening, literatuurlijsten (per thema en een algemene) en een lijst met beschikbare films en videobanden. Uit dat laatste kan geconcludeerd worden, dat deze uitgave in eerste instantie bedoeld is als handleiding voor hen, die het thema alcohol met jongeren willen bespreken.

De brochure bevat echter dermate veel en goede achtergrondinformatie, dat iedere geïnteresseerde er zijn voordeel mee zal kunnen doen. De handleiding „Jongeren en alcohol” is te bestellen door overmaking van f 8,- op giro 1055808 t.n.v. CAD-Limburg te Maastricht o.v.v. „map jongeren en alcohol”.

Vredesopvoeding

In het aug/sept.-nummer van EGO hadden we een vraaggesprek met Steven Derksen, auteur van het boek „Wapenen voor de vrede”. In eenvoudige taal is Derksen er in geslaagd zijn theorieën over opvoeding, politiek en ons voortbestaan, in dit nieuwe boek, voor een breed publiek toegankelijk te maken.

Kern van zijn boek is, dat we de moderne mens moeten opleiden tot een

The Hulk, Geweld in massamedia en strips.

grotere psychische en politieke volwassenheid. Zowel in het gezin als op school, zodat hij zich beter staande kan houden in de huidige maatschappij. Langs deze weg hoopt Derksen dat het onderlinge begrip zal zegevieren over het geweld. Derksen is geen utopist, getuige zijn eigen relativering: „Een hemel kunnen we van deze aarde niet maken, maar wel moeten we trachten te voorkomen, dat ze binnen afzienbare tijd een hel gaat worden.”

JE DENKT
TOCH NIET DAT DE
OVERSTE
VOOR Z'N WEDDE
IN DE RIJ
GAAT STAAN.

Een beetje soldaat neemt een postrekening.

Nieuw informatiepakket bij de korpsadministratie.

2 EGO • JANUARI 1982

